

Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine

IVAN BRIGOVIĆ

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb,
Republika Hrvatska

Autor na temelju izvornog arhivskog gradiva Jugoslavenske narodne armije, novina i literature prikazuje situaciju na području Zadra, Šibenika i Splita od izbijanja otvorenog rata u njihovu zaleđu i hrvatske blokade tamošnjih vojnih objekata u kolovozu i rujnu 1991. do završetka premještanja jedinica i ustanova Armije iz navedenih gradova početkom siječnja 1992. godine. Pritom je naglasak stavljen na garnizone Jugoslavenske narodne armije u Zadru, Šibeniku i Splitu te se, kroz njihov odnos s drugim vojnim jedinicama i nadređenim komandama s jedne te predstavnicima hrvatskih vojnih i civilnih vlasti na tom području s druge strane, analizira i objašnjava njihov specifični položaj i uloga tijekom ratnih zbivanja, uspostava hrvatske blokade i zauzimanje vojnih objekata, proces pregovora i sklapanje sporazuma o premještanju kao i sam tijekom premještanja vojnih jedinica i ustanova s teritorija Republike Hrvatske.

Ključne riječi: Jugoslavenska narodna armija, vojni objekti, Zadar, Šibenik, Split, blokada, premještanje.

Uvod

Prema vojišnom sustavu vojno-teritorijalne podjele Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), na koji je, s armijskog sustava, Jugoslavenska narodna armija (JNA) prešla u posljednjim danima 1988., cjelokupno područje Dalmacije nalazilo se u sklopu Vojnopomorske oblasti (VPO).¹ Preustrojem krajem 1988. VPO, čiji je zadatak bio zaštita jadranske obale, otoka i teritorijalnog mora SFRJ, sastojao se od pet cjelina, od kojih su 8. vojnopomor-

¹ Dražen NAJMAN, Ivan POSILOVIĆ, Marija DUJIC, *Blokade i osvajanja vojarni i vojnih objekata JNA u Hrvatskoj 1991. (svjedočanstva i priloge o Domovinskom ratu), knj. 1.-2., knj. 1.*, Zagreb 2004., 202. "Preustrojem Oružanih snaga SFRJ s armijskog na vojišni sustav rada i djelovanja VPO je zadržala postojeće granice, ratnu flotu i vojno-teritorijalne sastavnice, ali s pojedinim formacijskim preinakama." Davor MARIJAN, *Slom Titove armije, Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, Zagreb 2008., 107.-123.

ski sektor (VPS) Jugoslavenske ratne mornarice (JRM) sa sjedištem u Šibeniku (nadzirao je područje sjeverne i srednje Dalmacije) i 9. korpus JNA kopnene vojske (KoV) sa sjedištem u Kninu (nadzirao je prostor Ravnih kotara, Bukovice i Dalmatinske zagore) obuhvaćali područje sjeverne i srednje Dalmacije. Uz to se u Ratnoj luci "Lora" u Splitu nalazila i Flota JRM-a, operativna jedinica VPO-a, koja se sastojala od udarnih i dijela obalnih pomorskih snaga.² Analizirajući značaj i raspored snaga JNA i JRM-a na području sjeverne i srednje Dalmacije, upada u oči, što je i bilo za očekivati, da su njihove najjače snage, uz jake garnizone u Kninu, Benkovcu i Sinju, bile smještene upravo u Zadru, Šibeniku i Splitu, najvećim gradovima na tome području. Uz brojne vojne objekte u samim gradovima i njihovoj neposrednoj blizini, u Splitu, u zgradi "Banovine", nalazile su se komande VPO-a i JRM-a, u Šibeniku je bilo sjedište 8. VPS-a, a područje Zadra bilo je jedno od najjačih centara vojne moći JNA u bivšoj državi, čime su njihove vojne značajke i uloga imale dodatnu težinu.³ Prostor unutrašnjosti sjeverne i srednje Dalmacije nadzirao je 9. korpus JNA, podređen Komandi VPO-a, u čijoj su nadležnosti bili garnizoni i postrojbe JNA u Benkovcu, Kninu i Sinju, ali i dio njih u Zadru, Šibeniku i Splitu.⁴

Gledajući narodnosni sastav općina Zadar, Šibenik i Split prema popisu stanovništva iz 1991., vidimo kako su na tom području izrazito veliku većinu stanovništva činili Hrvati. S druge strane većinu stanovništva u općinama u zaleđu Zadra i Šibenika (općine Benkovac, Obrovac i Knin) činili su Srbi.⁵ Ta polarizacija između većinskog hrvatskog stanovništva u gradovima i većinskog srpskog stanovništva u unutrašnjosti, kao i brojni vojni objekti i postrojbe JNA i JRM-a na tom području, imat će velikog utjecaja na razvoj događaja na području sjeverne i srednje Dalmacije, posebno na području Zadra i Šibenika, tijekom ratnih zbivanja 1991. godine.

Porast napetosti i početak otvorenog rata na području sjeverne i srednje Dalmacije

Napeta situacija na području sjeverne i srednje Dalmacije, obilježena manjim incidentima i pogoršanjem sigurnosnog stanja, koja je trajala od 1989.,

² D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 202.-205.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 113. Osim 8. VPS-a JRM-a sa sjedištem u Šibeniku, Flote JRM-a koja se nalazila u Ratnoj luci "Lora" i 9. korpusa JNA sa sjedištem u Kninu, VPO se sastojao još i od Komande s prištapskim jedinicama, više samostalnih jedinica, 5. VPS-a JRM-a sa sjedištem u Puli, koji je nadzirao područje sjevernog Jadrana i južnog dijela Istre, te 9. VPS-a JRM-a sa sjedištem u Kumboru u Boki kotorskoj, koji je nadzirao područje južnog Jadrana od crnogorske obale do pomorske granice Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije s Albanijom.

³ Jadranko KALEB, *Zadar u Domovinskom ratu 1990.-1991.*, Zadar 1999., 50.-55.; Petar ŠIMAC, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991. (zapažanja-osvrti-crtice-komentari-zgode-prilozi...)*, Split 2001., 153.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 202.-239.

⁴ D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 279.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 118.

⁵ Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*, Zagreb 1992., 18.-25., 50.-52., 114.-115., 138.-140., 186.-190., 210.-212.

ozbiljno se pogoršala 17. kolovoza 1990. nakon što su naoružani lokalni srpski ekstremisti blokirali sve prometnice koje su vodile prema Kninu, središtu srpske pobune u Republici Hrvatskoj (RH). Tim događajem, nazvanim "balvan revolucija", započela je otvorena pobuna većeg dijela srpskog naroda u Hrvatskoj protiv legalnih organa vlasti, koja će se s područja sjeverne i srednje Dalmacije brzo proširiti i zahvatiti veliki dio RH.⁶ Pobuna je bila popraćena naoružavanjem srpskog stanovništva od strane JNA, blokadom prometnica, sabotazama, držanjem naoružanih straža oko srpskih sela te napadima na policijske patrole i hrvatska sela. Analizirajući djelovanje postrojbi JNA na području sjeverne i srednje Dalmacije tijekom tih početnih napetosti i sukoba, uočava se kako su dominantnu ulogu imale jedinice 9. korpusa JNA koje su se "predstavljale" kao "tampon zona" između hrvatskih i srpskih sela, glumeći pritom neutralnost i zabrinutost za razvoj situacije na terenu. Pod krinkom smirivanja napetosti, a zapravo s ciljem zaštite srpske pobune i zauzimanja povoljnih položaja za napadna djelovanja prema obali, 9. korpus JNA, u koordinaciji s jedinicama 8. VPS-a i 5. vojne oblasti (VO), već 5. travnja 1991. razmjestio je svoje snage na prostoru sjeverne i srednje Dalmacije s većinskim srpskim stanovništvom.⁷ Pripremajući se za napad, jedinice 9. korpusa JNA, popunjene rezervistima i potpomognute snagama pobunjenih Srba, počele su zauzimati povoljne borbene položaje, glumeći pritom "vojne vježbe".

S druge strane jedinice JNA i JRM-a smještene u Zadru, Šibeniku i Splitu (i Sinju) i njihovoj neposrednoj blizini nisu mogle tako "slobodno djelovati" jer su se nalazile u sredinama s izrazito većinskim hrvatskim stanovništvom. Kako im je ta činjenica bitno otežavala položaj, vojne jedinice u navedenim gradovima pokušavale su živjeti kao da se ništa ne događa, no "vjetrovi rata" i prve žrtve ubrzo su pokucale i na njihova vrata. Prvo suočavanje s ratnom stvarnošću "u vlastitom dvorištu" jedinice JNA i JRM-a u Zadru, Šibeniku i Splitu imale su već početkom svibnja 1991. godine. Nakon što su 2. svibnja 1991. u Polači srpski ekstremisti ubili hrvatskoga policajca Franka Lisicu, u Zadru je došlo do velikih prosvjeda protiv JNA i njihove zaštite pobunjenih Srba.⁸ Prosvjedi su prerasli u protusrpske demonstracije u kojima je demoliran veliki broj objekata u vlasništvu građana srpske nacionalnosti, koji nakon toga počinju masovno napuštati grad.⁹ No taj je prosvjed, kao i onaj održan u Šibeniku dva dana poslije, bio samo uvertira mnogo većem, koji je održan

⁶ Opširnije vidi u Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb 2005.

⁷ Borisav JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, Beograd 1996., 317.; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti, knjiga 1, Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.)*, ur. Mate Rupić, Zagreb 2007., 108.-114.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 250.

⁸ Istoga dana u Borovu Selu u vukovarskoj općini, u dobro pripremljenoj zasjedi, lokalni pobunjeni Srbi, potpomognuti snagama iz Srbije, ubili su dvanaesticu hrvatskih policajaca, a više ih je ranjeno.

⁹ J. KALEB, *n. dj.*, 56.-60.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 253. S druge strane Hrvati počinju napuštati područje Knina u kojem je "u noći 6./7. svibnja 1991. stotinjak mladića opljačkalo i srazilo sve što im se našlo na putu a imalo iole hrvatski predznak".

6. svibnja 1991. pred zgradom "Banovine" u Splitu. Nažalost, taj je odnio i jedan ljudski život. Tijekom prosvjeda poginuo je vojnik Saško Gešovski, dok je nekoliko vojnika koji su osiguravali zgradu ranjeno. Demonstracije građana protiv JNA u Zadru i Šibeniku te posebno u Splitu zgрозile su vojni vrh koji je, prijeteći uporabom sile i optužujući za iste neke od "najviše rangiranih političara i dužnosnika" RH, i dalje uporno ponavljao kako jedinice na terenu rade na sprečavanju širenja međunacionalnih sukoba, ne štiteći pritom nijednu (srpsku) stranu.¹⁰ Želeći smiriti napetu situaciju na području sjeverne i srednje Dalmacije (kao i na cjelokupnom teritoriju RH), vojni vrh odlučio je poslati pojačanja tamošnjim garnizonima i jedinicama. No ta je odluka za područje VPO-a, s obzirom na to da je hrvatsko stanovništvo na području Bosne i Hercegovine blokiralo poslana vojna pojačanja, ostala samo mrtvo slovo na papiru, što će imati dugoročne posljedice za jedinice JNA i JRM-a u Zadru, Šibeniku i Splitu. I Predsjedništvo SFRJ na čelu s Borisavom Jovićem na sjednici održanoj 6. svibnja 1991. u Beogradu oštro je osudilo nasilničko ponašanje prosvjednika u Splitu i njihove napade na pripadnike Armije.¹¹

Osim na "državnoj", demonstracije su bitno utjecale i na situaciju na "lokalnoj razini". Šokirani odnosom građana prema "svojoj Armiji" i uvidjevši da se situacija ne smiruje, jedinice JNA i JRM-a u Zadru, Šibeniku i Splitu povećavaju borbenu gotovost (b/g), izvlače dio artiljerijskih sredstava i ljudstva iz vojarni "na sigurno" u unutrašnjost, mobiliziraju svoju pričuvu te se, bojeći se za vlastitu i sigurnost svojih obitelji, počinju utvrđivati u vojnim objektima i vojarnama. Osim povećanja borbene gotovosti, Komanda VPO-a naredila je 9. lipnja 1991. podređenim postrojbama da zbog pogoršanja sigurnosne situacije i moguće blokade vojnih objekata izvrše i popunu autocisterni pitkom vodom te da imaju spremne agregate u slučaju isključenja električne energije. Kako se u ovoj naredbi nigdje ne spominje potreba dodatnog utvrđivanja vojarni i vojnih objekata te postavljanje minskih polja oko njih, može se pretpostaviti

¹⁰ "Splićani pred Vrhovnim vojnim sudom", *Slobodna Dalmacija* (Split) (dalje: SD), br. 14710, 12. XI. 1991., 9.; "Četvorica Splićana i Kikaš na slobodi", SD, br. 14724, 26. XI. 1991., 32.; Gradimir RADIVOJEVIĆ, *Nepokoreni Jadran: 1991/92.: (Kronika jednog bezumlja)*, Rijeka 1993., 28.-29., 315.; Franjo GREGURIĆ, *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske: 1991.-1992.*, Zagreb 1998., 49., 65.; Davorin RUDOLF, *Rat koji nismo htjeli*, Zagreb 1999., 133.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 49., 192.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 206., 221.; Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918-2008.*, Zagreb 2008., 674.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 254. Masovne demonstracije građana Splita, u kojima je sudjelovalo oko 100 000 ljudi, organizirali su radnici splitskog poduzeća "Brodosplit". Zbog organiziranja demonstracija u kojima je jedan vojnik poginuo, a više ih je ranjeno, sigurnosna služba VPO-a uhitila je 5. lipnja 1991. četvoricu Splićana (Matu Sabljica, Ivana Begonju, Rolanda Zvonarića i Branka Glavinovića), koji su odvedeni u Sarajevo, gdje im je 19. kolovoza iste godine započelo suđenje pred Vojnim sudom. Nakon što su im izrečene kazne (Ivan Begonja osuđen je na osam, Mate Sabljic na tri i pol, Branko Glavinović na dvije, a Roland Zvonarić na godinu i pol zatvora), produžen im je pritvor do pravomoćnosti presude te su iz Sarajeva prebačeni u Kazneno-popravni dom u Foči. U zatvoru su boravili do 25. studenoga 1991., kada su, kao dio grupe od 27 osoba, razmijenjeni za zarobljene pripadnike JNA.

¹¹ B. JOVIĆ, *n. dj.*, 319.-321.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 254.-257.; ISTI, "Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ: Vrhovna razina", *Casopis za suvremenu povijest* (dalje: ČSP), br. 3, 2009., 683.

kako se najvjerojatnije radilo samo o mjerama predostrožnosti koje su uvedene prvenstveno zbog velikog broja verbalnih prijetnji pripadnicima Armije, od kojih je znatan broj bio anonimn. ¹² Za nešto više tada nije bilo ni potrebe jer je situacija na području Zadra, Šibenika i Splita još uvijek bila pod kontrolom i daleko od većih incidenata koji su postali svakodnevnica u zaleđu navedenih gradova. Osim toga, objema stranama odgovarala je postojeća pat-pozicija “ni rata ni mira”. No, ubrzo se situacija bitno promijenila.

Na “državnoj razini” krajem lipnja 1991. dolazi do intervencije jedinica JNA u Sloveniji, koja označuje i početak razdoblja krajnje zaoštrenih odnosa i stalnih sukoba između jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) i Zbora narodne garde (ZNG) RH i Armije. Iako je izbijanjem rata u Sloveniji situacija u RH prijetila izbijanjem otvorenog rata između hrvatskih i jedinica JNA, do toga ipak nije došlo. Uzroke toga prvenstveno treba tražiti u odluci hrvatskoga političkog vrha na čelu s predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom, čije je mišljenje bilo presudno, da se tada ne napadnu vojarne i drugi vojni objekti Armije na teritoriju RH. ¹³ Time je ujedno i odbačen koncept obrane RH i obračuna s JNA general-pukovnika Martina Špegelja, iako je imao pristasa. ¹⁴ S druge strane nakon poraza u Sloveniji JNA je pojačala obranu svojih objekata u RH kako bi spriječila napade na iste. Osim toga napad na Sloveniju bio je jedan od prijelomnih trenutaka i za rat u RH, “jer je jasno pokazano da je JNA spremna upotrijebiti i silu kako bi ostvarila svoje ciljeve”. ¹⁵ Drugi važan događaj, koji je dodatno pojačao napetosti na teritoriju RH, dogodio se 25. lipnja 1991., kada je Sabor RH na temelju rezultata referenduma održanog 19. svibnja iste godine usvojio Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske. Samo stupanje Deklaracije na snagu odgođeno je početkom srpnja na tri mjeseca kako bi se mogli nastaviti pregovori o mirnom rješenju jugoslavenske krize. Nakon isteka tromjesečnog moratorija Sabor RH donio je 8. listopada 1991. Odluku o raskidu svih državnopravnih veza Republike Hrvatske s ostalim republikama i pokrajinama SFRJ.

Tijekom srpnja i kolovoza 1991. odnosi između hrvatskih snaga i jedinica JNA na “lokalnoj razini” bitno su se pogoršali. Osim toga postojale su i ogro-

¹² Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje: HR-HMDCDR), fond 2, Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom teritoriju RH (dalje: 2.), kut. 6006, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-842, 09. 06. 1991. god.; “Heroji iz kasarne heroja”, *Narodna armija* (Beograd) (dalje: NA), br. 2741, 16. X. 1991., 38.-39.; “Tri nedelje pakla”, NA, br. 2749, 13. XI. 1991., 28.-29.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 259.

¹³ Dražen NAJMAN, Ivan POSILOVIĆ, Marija DUJIC, *Blokade i osvajanja vojarni i vojnih objekata JNA u Hrvatskoj 1991. – Grad Zagreb (svjedočanstva i prilozi o Domovinskom ratu)*, knj. 2., Zagreb 2005., 11.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 264., 268.-274., 279.

¹⁴ Veljko KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Beograd 1993., 129.; D. RUDOLF, *n. dj.*, 269.-270.; Martin ŠPEGELJ, *Sjećanje vojnika*, Zagreb 2001., 151.-158., 218.-221., 239.-241., 373.-381.; Ivo JELIĆ, *4. brigada ZNG – čovjek i rat 90/92*, Split 2005., 20.-21.; I. GOLDSTEIN, *n. dj.*, 697. General-pukovnik Martin Špegelj obnašao je dužnost ministra obrane RH od 24. kolovoza 1990. do 15. lipnja 1991., a nakon toga, od 15. lipnja do 7. kolovoza 1991., bio je zapovjednik Zbora narodne garde.

¹⁵ I. GOLDSTEIN, *n. dj.*, 696.

mne razlike u njihovu odnosu u Zadru, Šibeniku i Splitu, gradovima s većinskim hrvatskim stanovništvom, te u zaleđu istih, gdje je živjelo većinsko srpsko stanovništvo. U srpnju 1991. dotadašnje puškaranje u zaleđu dalmatinskih gradova sve su više počeli zamjenjivati minobacački napadi pobunjenih Srba na hrvatska sela iz kojih se počinje iseljavati ugroženo hrvatsko stanovništvo. Komanda Kninskog korpusa JNA i dalje se predstavljala kao "mirotvorac" i "tampon zona" između sukobljenih strana te još uvijek nije otvoreno podržavala napade pobunjenih Srba na hrvatska sela na području pod njihovom kontrolom. No, nije ih ni sprečavala. U kolovozu 1991. topnički napadi pobunjenih Srba, koje naoružavaju i obučavaju aktivni oficiri JNA iz garnizona Knin i Benkovac, postaju sve učestaliji, duži i razorniji. Popunivši svoje jedinice lokalnim srpskim stanovništvom te dobrovoljcima i rezervistima koji su stigli iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, 9. korpus JNA "skinuo je masku" i krenuo krajem kolovoza 1991. u otvoreni napad na području sjeverne i srednje Dalmacije, pravdajući to kao odgovor na napade snaga MUP-a i ZNG-a RH na njih i potrebom deblokade vojnih jedinica u dalmatinskim gradovima.¹⁶ Neskrivenim svrstavanjem JNA na stranu pobunjenih Srba sukobi na području sjeverne i srednje Dalmacije brzo su prerasli u otvoreni rat koji je zahvatio područje od Kruševa, Obrovca i Zadra do Šibenika, Skradina, Drniša i Sinja.

Istodobno je njihov međusobni odnos na području Zadra, Šibenika i Splita bio vrlo napet te obilježen incidentima i uzajamnim iščekivanjima što će napraviti druga strana, ali situacija je još uvijek bila daleko od otvorenog sukoba. Naime, hrvatske snage imale su zapovijed da izbjegavaju sukobe s jedinicama JNA osim ako ih one prve ne napadnu, za što iste u navedenim gradovima nisu imale snage. Položaj Armije bio je dodatno otežan osipanjem jedinica, iako su im tijekom kolovoza 1991. još stizala pojačanja,¹⁷ "tihom" (ili "nepotpunom") blokadom vojarni, skladišta i drugih vojnih objekata, "snimanjem situacije" u njima i oko njih te praćenjem aktivnosti vojnih jedinica, koje su od lipnja 1991. provodili pripadnici ZNG-a, MUP-a i Narodne zaštite RH.¹⁸ Dotadašnje, uglavnom verbalne, incidente sve su više u drugi plan počeli potiskivati fizički sukobi hrvatskih građana (uglavnom pripadnika ZNG-a i MUP-a RH) s jedne i pripadnika JNA i JRM-a s druge strane. Prvenstveno zbog aktivnog sudjelovanja jedinica JNA u srpskoj pobuni u zaleđu, pripadnici Armije i članovi njihovih obitelji u Zadru, Šibeniku i Splitu bili su izloženi uvredama, prijetnjama, provokacijama i maltretiranju u javnosti, na poslu i u školama, provalama u vojne stanove, oružanim napadima, uhićenjima i privođenjima na informativne razgovore, čime su oni, doživljavajući to kao veliko poniženje,

¹⁶ HR-HMDCDR, 2., kut. 5009, Komanda 9. K, Str. pov. br. 747-1, Dana 02. 12. 1991. g., Knin, Referat štabu vrhovne komande o dosadašnjim rezultatima i izvodenju b/d, sadašnjem stanju i predlogu mera; I. JELIĆ, *n. dj.*, 61.-65., 73.-78.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 306.

¹⁷ HR-HMDCDR, 2., kut. 6008, Komanda garnizona Zadar, Strogo pov. br. 31-271, 01. 08. 1991. godine, Dnevni izvještaj. "U toku dana na završno školovanje u ŠC PVO, iz Rajlovca stigli su pitomci 39. klase VA RV i PVO smer PVO, ukupno 40 pitomaca."

¹⁸ HR-HMDCDR, 2., kut. 6008, Komanda 8. vojnopomorskog sektora, Pov. br. 84-18, 20. 08. 1991. godine; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 11.; knj. 2., 39.

bili zgroženi. Iako je stanje opisivano kao “relativno mirno sa mogućom br-zom promenom situacije”, takva krajnje napeta situacija natjerala je u kolovozu 1991. pripadnike Armije da u svim vojnim objektima u navedenim gradovima podignu b/g na najvišu razinu. Osim toga, procijenivši da pojedine manje voj-ne komplekse nema smisla braniti, komande garnizona JNA u Zadru, Šibeniku i Splitu donose odluku da se isti napuste te da se vojne posade iz njih, zajedno s cjelokupnom opremom i naoružanjem, prebace u druge vojne objekte na tom području. No, usprkos ratu koji im je “kucao na vrata”, jedinice JNA i JRM-a na području Zadra, Šibenika i Splita i dalje su “glumile neutralnost” i “školske vježbe”, uvjeravajući pritom građane da Armija neće napasti njihove gradove.¹⁹ No, ta uvjeravanja nisu više mogla prikriti činjenicu da jedinice JNA na području sjeverne i srednje Dalmacije aktivno sudjeluju u agresiji na RH – posebno zato što je Armija njome i rukovodila.

Kako su se komande VPO-a i 8. VPS-a nalazile u Splitu i Šibeniku, odakle nisu imale potpun i jasan uvid u situaciju na terenu, već u kolovozu 1991., i zbog bolje koordinacije napada, *de facto* “na vrh zapovjednog lanca” jedinica JNA na području sjeverne i srednje Dalmacije “ustoličena je” Komanda 9. korpusa. Napuštanje noću 25./26. kolovoza 1991. Ratne luke “Lora” i prebacivanje na otok Vis komandanta VPO-a admirala Mile Kandića, zajedno s većinom ratnih brodova i čamaca Flote JRM-a koji su bili usidreni u navedenoj luci, samo su potvrdili već postojeću situaciju na terenu.²⁰ Štoviše, krajem rujna ili početkom listopada 1991. Kninski korpus JNA najvjerojatnije je izravno po-dređen Saveznom sekretarijatu za narodnu obranu (SSNO), čime je samo po-tvrđena postojeća situacija na terenu, a sve s ciljem “lakšeg komandovanja” napadnim operacijama na području sjeverne i srednje Dalmacije.²¹

¹⁹ HR-HMDCDR, 2., kut. 6005, Komanda 9. korpusa, str. pov. br. 19-1082, 24. 7. 1991. god., Dnevni operativni izveštaj, kut. 6008, Komanda Vojnopomorske oblasti, Pov. br. 54-50/3, 07. 08. 1991. godine, Stanje na teritoriji u zoni odgovornosti VPO, Komanda garnizona Zadar, Strogo pov. br. 31-338, 23. 08. 1991. godine, Dnevni operativni izveštaj, Komanda garnizona Zadar, Strogo pov. br. 31-392, 07. 09. 1991. godine, Dnevni operativni izveštaj, Komanda garnizona Zadar, Strogo pov. br. 31-401, Dana 09. septembar 1991. godine, Dnevni operativni izveštaj, Komanda garnizona Zadar, Strogo pov. br. 31-411, 13. 9. 1991. godine, Dnevni operativni izveštaj; “Starešine na udaru”, *Borba* (Beograd), br. 244-245, 31. VIII.-1. IX. 1991., 3.; “Učestali napadi na vojnike”, *Borba*, br. 246, 2. IX. 1991., 5.; “Deblokada kasarni nije izvršena”, *Borba*, br. 305, 31. X. 1991., 2.; “Ovdje je Jugoslavija”, *NA*, br. 2748, 9. XI. 1991., 17.; “Slobodna zona za genocid”, *NA*, br. 2750, 16. XI. 1991., 22.; “JA napustila Zlarin”, *SD*, br. 14641, 2. IX. 1991., 6.; J. KALEB, *n. dj.*, 55., 71., 84., 91.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 225.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 22.

²⁰ P. ŠIMAC, *n. dj.*, 47.-48., 89.-90.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 27.

²¹ HR-HMDCDR, 2., kut. 5001, SSNO, GŠ OS SFRJ, Rim. I. uprava, Operativni centar, Str. pov. br. 104-1, 5. 10. 1991. godine, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, 1. uprava, Str. pov. br. 1825-1, 11. 10. 1991. godine, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, 1. uprava, Operativni centar, Str. pov. br. 155-1, 17. 11. 1991. godine, SSNO, GŠ OS SFRJ, Rim. I. uprava, Operativni centar, Strogo pov. br. 154-2, dana 26. 11. 1991. godine, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, 1. uprava, Str. pov. br. 2374-1, 24. 12. 1991. godine, Naredenje, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, Prva uprava, Str. pov. br. 2374-2, 30. 12. 1991. godine, Upozorenje, kut. 5002, SSNO, GŠ OS SFRJ, Rim. I. uprava, Operativni centar, Str. pov. br. 161-1, 24. 11. 1991. godine, Naredenje, SSNO, GŠ OS SFRJ, Rim. I. uprava, Operativni centar, Str. pov. br. 162-3, 20. 12. 1991.

Blokada i zauzimanje vojnih objekata na području Zadra, Šibenika i Splita

Nakon odbijanja naredbe predsjednika Predsjedništva SFRJ Stjepana Mešića, hrvatskog člana tog kolektivnog vrhovnog komandanta Oružanih snaga SFRJ, od 11. rujna 1991. da se vojne jedinice u roku od 48 sati povuku u vojarne te otvorenog uključenja Armije u agresiju na RH, hrvatski politički vrh na čelu s predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom nije imao više što čekati. pa je 12. odnosno 13. rujna 1991. donio odluku o "potpunoj" blokadi svih vojarni, skladišta i drugih vojnih objekata na teritoriju RH, kojima su pritom i isključene sve komunalije, a pripadnicima JNA onemogućeni su bilo kakvi izlasci i ulasci u njih.²² Osim objekata blokirane su, najčešće minama, i luke JRM-a kako bi se spriječilo uplovljavanje i isplavlivanje te uporaba ratnih brodova i čamaca u napadima na dalmatinske gradove.²³ Ta je odluka ujedno bila i znak za početak napada na iste kako bi hrvatske snage došle do prijeko potrebnog oružja i vojne tehnike.²⁴ Kako je taj potez hrvatskih vlasti bio izvjestan već duže vrijeme, jedinice JNA i JRM-a na području Zadra, Šibenika i Splita, kao i u drugim garnizonima diljem RH, njime nisu bile iznenađene. No, usprkos spremnosti za obranu, vojne su se jedinice, prvenstveno zbog nedostatka ljudstva, našle u velikim problemima. Iz jedinica su svakodnevno dezertirali ili su ih napuštali ročnici, vojnici, podoficiri i oficiri, od kojih je veliki broj njih

²² "Rok za povlačenje 48 sati", "Vojska neće u kasarne", *Borba*, br. 257, 13. IX. 1991., 2.-3.; "Vojska mora u vojarne u roku od 48 sati", *SD*, br. 14650, 12. IX. 1991., 3.; "JNA izvršila vojni puč", *SD*, br. 14651, 13. IX. 1991., 3.; V. KADIJEVIĆ, *n. dj.*, 37.-38.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 106., 113.; J. KALEB, *n. dj.*, 95.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 11.-12., 17., 217.; ISTI, knj. 2., 11., 18.-19., 25.; I. GOLDSTEIN, *n. dj.*, 703.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 224.-225., 229. Govoreći o početku "potpune" blokade svih vojarni, skladišta i drugih vojnih objekata JNA na teritoriju RH, tadašnji ministar obrane RH Luka Bebić ističe: "Budući da je Vlada odobrila primjenu mjera protiv snaga JNA, predsjednik dr. Tuđman trebao je odobriti blokade vojarni kao vrhovni zapovjednik Oružanih snaga Hrvatske. Naredba za blokadom vojarni JNA nosi datum 12. rujna, no predsjednik je dokument potpisao sutradan, 13. rujna 1991. Bez njegove suglasnosti naredbu nismo željeli odaslati na teren, a budući da je Tuđman 12. rujna bio odsutan, pričekali smo njegov potpis za početak operacije. Iz tog razloga dokumenti su pripremljeni 12. rujna, a na teren odaslani u poslijepodnevnim satima 13. rujna.

²³ "Zatočenici naše neodlučnosti", *NA*, br. 2746, 2. XI. 1991., 5.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 47.-48., 89.-90.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 27. Hrvatske snage planirale su 25. kolovoza 1991. blokirati Ratnu luku "Lora" potapanjem većeg trgovačkog broda na ulazu u nju kako bi spriječili izlaz ratnih brodova iz nje i njihovu uporabu. Iako je blokada luke otkazana, planovi o uspostavi iste procurili su u javnost, pa je za njih saznala i Komanda VPO-a koja, suočena s mogućnošću da joj ratni brodovi i čamci ostanu blokirani, donosi odluku o njihovom prebacivanju "na sigurno", na Vis. To je učinjeno noću 25./26. kolovoza 1991. godine.

²⁴ V. KADIJEVIĆ, *n. dj.*, 129.-130.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 26.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 64.-65., I. JELIĆ, *n. dj.*, 50.-51., 98., 291., 357. I prije uspostave "potpune" blokade vojnih objekata na teritoriju RH, koja je označila i početak napada na iste, hrvatske su se snage u manjim akcijama na splitskom području (uzimanje sredstava veze iz skladišta Saveznog izvršnog vijeća /SIV/ u Sjevernoj luci u Splitu, akcije "Brač" i "Šolta" te napad u Solinu na kolonu JNA koja se kretala prema vojarni "Dračevac", pri čemu su zarobljena tri kamiona) u srpnju, kolovozu i početkom rujna 1991. domogle manjih količina oružja, oruđa, streljiva i vojne opreme JNA.

prešao na hrvatsku stranu,²⁵ dok su se pojačanja (uglavnom se radilo o srpskim i crnogorskim rezervistima) koja su im slana morskim i zračnim putem, za razliku od srpnja i kolovoza 1991., sve teže probijala do njih. "Osipanju Armije" uvelike je pridonio poziv hrvatskog političkog vrha s predsjednikom RH dr. Franjom Tuđmanom 12. rujna 1991. svim vojnicima, oficirima i građanskim osobama na službi u JNA te vojnim jedinicama i ustanovama da "napuste agresorsku vojsku" i "odbiju služiti mržnji i nasilju". Pritom im se jamčila osobna sigurnost i nesmetan odlazak njihovim kućama ili, ako odluče ostati u Hrvatskoj vojsci, zadržavanje statusa kakvog su imali u Armiji.²⁶ U nedostatku ljudstva vojni su objekti u Zadru, Šibeniku i Splitu, kao i na cjelokupnom teritoriju RH, minirani i "pretvoreni u tvrđave" s brojnim bunkerima i dubokim rovovima, čija se obrana temeljila na uporabi artiljerije i oklopnih vozila.²⁷ Uspostavivši čvrstu blokadu, hrvatske su snage pripadnicima JNA u vojarnama s razglasa puštali "domoljubive pjesme" te su pozivali starješine i vojnike da se predaju i napuste vojne objekte, nudeći im zauzvrat različita obećanja.²⁸ Govoreći o blokadi vojnih objekata na zadarskom, šibenskom i splitskom području, mora se istaknuti kako ista nije bila "potpuna" cijelo vrijeme, nego je ovisila o vojno-političkoj situaciji kako na "lokalnoj" tako i na "globalnoj razini". Nakon sklapanja primirja i sporazuma o prekidu vatre blokada je ponekad popuštala te se vojarnama omogućavala opskrba hranom i vodom (samo za redovni i oficirski sastav, ne i za rezerviste), pa čak i komunikacija i kretanje pripadnika JNA između vojnih objekata. Ponovnom eskalacijom sukoba u zaleđu Zadra i Šibenika te zbog novih prijetnji vojnog vrha i neispunjenja preuzetih obveza od strane pripadnika JNA, ista se opet pojačavala te se ponovno uvodila "potpuna" blokada.²⁹

Hrvatska blokada vojnih objekata na području Zadra, Šibenika i Splita, kao i na cjelokupnom teritoriju RH, prve rezultate polučila je vrlo brzo. Već 13. ruj-

²⁵ P. ŠIMAC, *n. dj.*, 157., 194.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 52.-53.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 2., 21. Za prebjegle vojne osobe (ročnike, vojnike, podoficire i oficire) i građanske osobe na službi u JNA koji su željeli stupiti u jedinice ZNG-a organizirani su prihvatni centri koji su, uz ostale gradove (Zagreb, Rijeka, Pula, Dubrovnik, Karlovac, Varaždin, Bjelovar i Osijek), formirani i u Zadru te Splitu. Oni pripadnici JNA i JRM-a koji nisu željeli stupiti u jedinice ZNG-a upućivani su u najbliže organizacije Crvenog križa ili Centra za socijalni rad, koje su im trebale osigurati prenočište, prehranu i civilnu odjeću te ih uputiti njihovim kućama.

²⁶ "Odbijte služiti mržnji i nasilju", *SD*, br. 14653, 15. IX. 1991., 3.; "JNA mora iz Hrvatske", *SD*, br. 14663, 25. IX. 1991., 3.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 110.

²⁷ "Heroji iz kasarne heroja", *NA*, br. 2741, 16. X. 1991., 38.-39.; "Tri nedelje pakla", *NA*, br. 2749, 13. XI. 1991., 28.-29.; "Junaci zadarskih dana", *NA*, br. 2751, 20. XI. 1991., 26.-27.; "Na slobodi nakon 104 dana zatočeništva", *NA*, br. 2754, 4. XII. 1991., 12.-13.; "Vojska gubi bazu", *SD*, br. 14645, 7. IX. 1991., 4.; "Galeb' u Mandalini", *SD*, br. 14648, 10. IX. 1991., 5.; "Škola uz minsko polje", *SD*, br. 14650, 12. IX. 1991., 4.; J. KALEB, *n. dj.*, 50.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 279.-281.

²⁸ "Najviše zla od bivših kolega", *Borba*, br. 365, 30. XII. 1991., 7.; "Na slobodi nakon 104 dana zatočeništva", *NA*, br. 2754, 4. XII. 1991., 12.-13.

²⁹ "Naredenje: mir", *SD*, br. 14661, 23. IX. 1991., 3.; "Četiri etaže straha", *SD*, br. 14684, 16. X. 1991., 14.; "Slobodno kretanje vojnicima JA", *SD*, br. 14699, 31. X.-1. XI. 1991., 2.; "Kojim će putem vojska iz Šibenika i Drniša", *SD*, br. 14711, 13. XI. 1991., 32.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 167., 169.

na 1991. počeli su se predavati prvi objekti, uglavnom domovi JNA, skladišta, radionice, manje vojarne te drugi vojni kompleksi najrazličitijih namjena, čije je zauzimanje imalo veliki psihološki i moralni učinak na hrvatske branitelje. Osim toga na taj su se način hrvatske snage domogle velikih količina oružja, oruđa, streljiva, vojne tehnike i opreme, što je uvelike olakšalo obranu cjelokupnog prostora sjeverne i srednje Dalmacije. Pri zauzimanju vojnih objekata hrvatske snage imale su veliku pomoć oficira, podoficira i vojnika Hrvata (i pripadnika drugih naroda i narodnosti) koji su im, nalazeći se još uvijek u jedinicama, ustanovama i objektima JNA ili su ih tek nedavno bili napustili, dali sve potrebne informacije o moralu, broju i rasporedu vojnika i tehnike u njima te o njihovim namjerama. Hrvatske snage, uglavnom tijekom prvih nekoliko dana, uspjele su zauzeti većinu vojnih objekata na području Zadra, Šibenika i Splita, ali ne i one najveće i najznačajnije kao što su Ratna luka "Lora" u Splitu, višenamjenska baza "Divulje" kod Trogira te vojarne "Đuro Đaković", "Marko Orešković" i "Ante Banina" u Zadru, "Šepurine" kod Zatona, "Rade Končar" i "Ante Jonić" u Šibeniku te "Prvi splitski odred" u Dračevcu kod Solina.³⁰

Kako su navedeni objekti bili minirani i dobro utvrđeni, a njihove posade na čelu s komandantima bile spremne na sve, napadi na njih najvjerojatnije bi rezultirali velikim brojem civilnih žrtava na hrvatskoj strani i velikim materijalnim razaranjima gradova u kojima su se nalazili, pa se od te opcije odustalo. Pritom posebno treba istaknuti opasnosti koje su prijetile Zadru iz vojarne "Barutana" na Bokanjcu, u čijim su se skladištima čuvale velike količine streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava (MES), i Šibeniku iz skladišta pogonskog goriva za ratne brodove "Duboka" na poluotoku Mandalini, čije su posade prijetile da će ih u slučaju napada dići u zrak.³¹ Dizanjem navedenih vojnih objekata u zrak stradali bi veliki dijelovi Zadra i Šibenika, a da to nisu bile samo prazne prijetnje najbolje pokazuje slučaj zapovjednika centralnog skladišta borbenih sredstava JNA u šumi Bedenik kod Bjelovara, majora Milana Tepića, koji je točno u 10:43 29. rujna 1991. digao u zrak spomenuto skladište, ubivši pritom sebe, jedanaesticu hrvatskih branitelja te još šestoricu vojnika JNA.³²

Gledajući pojedinačno, posebno treba istaknuti zauzimanje obalnih baterija u Zečevu, mjestasu između Rogoznice i Primoštena, i na otocima Žirje i Smokvica te vojarne "Krušćica" kod Rogoznice, koje "padaju" u hrvatske ruke polovinom rujna 1991. nakon mirnih predaja njihovih posada. Njihovim za-

³⁰ "Prepadi na kasarne", *Borba*, br. 261, 17. IX. 1991., 2.; "Žestoka razaranja u Šibeniku", *Borba*, br. 264, 20. IX. 1991., 4.; "Potpisi za domovinu", *SD*, br. 14648, 10. IX. 1991., 6.; "Pala' zgrada Komande", "Ambasador' za izbjeglice", *SD*, br. 14655, 17. IX. 1991., 7., 13.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 115., 123., 129.; J. KALEB, *n. dj.*, 51.-55., 98.-100., 108., 110.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 161.-163., 189.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 12.-13., 206.-239.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 111.-114., 123., 127.-129., 159., 358.

³¹ "Tri jedinice moga brata", *NA*, br. 2759, 25. XII. 1991., 18.-19.; "Odvukli i topove i kretke", *SD*, br. 14733, 5. XII. 1991., 5.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 189.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 222., 235.; I. GOLDSTEIN, *n. dj.*, 704.

³² Jure ŠIMIĆ i suradnici, *Bjelovar u Domovinskom ratu: svjedoci vremena*, Bjelovar 1997., 118.-123., 129., 182.; M. ŠPEGELJ, *n. dj.*, 278., 280.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 449.

uzimanjem hrvatske snage došle su u posjed znatnih količina oružja, oruđa, streljiva, MES-a, kamiona, vozila za vuču te velikog broja topova svih kalibara, što im je omogućilo pobjedu u "Rujanskom ratu" za Šibenik. Uz navedene vojne objekte hrvatske snage zauzele su i Mornarički tehničko-remontni zavod "Velimir Škorpik" te vojarnu "Kuline" na poluotoku Mandalini u Šibeniku, gdje su ukupno zarobile tridesetak ratnih brodova i čamaca svih vrsta.³³ Osim toga treba istaknuti i zauzimanje vojarnе-skladišta "Turske kuće" na području Smiljevca u Zadru 21. rujna 1991., u čijim se skladištima čuvalo naoružanje Teritorijalne obrane Općine Zadar. Njezinim osvajanjem hrvatski su se branitelji domogli velikih količina oružja (oko 2 500 cijevi pješačkog naoružanja različitih kalibara), oruđa i streljiva, nužno potrebnih za obranu grada. Nakon što su hrvatske snage zauzele vojarnu, JNA ju je, u skladu sa svojom uobičajenom praksom tih dana diljem RH, u dva navrata 22. rujna 1991. zrakoplovima raketirala kako bi spriječila iznošenje oružja iz nje.³⁴ Na kraju treba posebno spomenuti i zauzimanje raketne baze "Žrnovnica" podno planine Mosor, dobro utvrđenog podzemnog kompleksa konspirativnog imena "Objekat 181 BOR II", u kojoj je, nakon njezine predaje hrvatskim snagama 16. rujna 1991., zarobljeno više desetaka vrlo vrijednih raketnih sustava i raketa.³⁵

Osvajanjem vojnih objekata zarobljeno je i dosta pripadnika JNA za koje su formirana konačišta, između ostalih (Zagreb, Osijek, Slavonski Brod, Pula, Rijeka, Karlovac i Varaždin) i u općinama Zadar i Split. Konačišta su trebala biti u nadležnosti kriznih štabova navedenih općina i u njima se prema zarobljenicima trebalo postupati u skladu sa Ženevskim konvencijama.³⁶ S druge strane pripadnici jedinica i ustanova Armije koje su se mirno predale dobili bi civilnu odjeću te su slobodno puštani svojim kućama.

Kako jedinice JNA i JRM-a nisu imale snage za proboj iz svojih opkoljenih objekata, a hrvatske snage, suočene sa žestokim združenim napadima jedinica Kninskog korpusa i pobunjenih Srba te opterećene brojnim subjektivnim i objektivnim problemima, nisu imale snage zauzeti ih, nastala je među njima svojevrsna pat-pozicija, u to vrijeme karakteristična za veliki dio RH. Takva situacija "ni rata ni mira" u Zadru, Šibeniku i Splitu potrajala je sve do sklapanja separatah mirovnih sporazuma između predstavnika RH i Armije, na osnovi kojih su vojne jedinice napustile dotične gradove.

³³ "Gine se i u primirju", *SD*, br. 14662, 24. IX. 1991., 4.-5.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 254.-255., 314.-317., 325.-326.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 189., 198.-200.; M. ŠPEGELJ, *n. dj.*, 272.-273.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 221.-223., 226.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 371.-373.

³⁴ "Razaraju nam opet Zadar", *SD*, br. 14661, 23. IX. 1991., 6.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 132.; J. KALEB, *n. dj.*, 52.-53., 108., 110.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 161.-162.

³⁵ "Zaprijetili aktiviranjem kemijskih bojnih glava!", *SD*, br. 14655, 17. IX. 1991., 13.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 115.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 207.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 358.

³⁶ D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 2., 24.-25.

Na odgovor Armije nije trebalo dugo čekati

Nemajući snage za proboj kroz gusto naseljena područja, opkoljene jedinice u dalmatinskim gradovima ovisile su o pomoći izvana. Njihov položaj bio je dodatno otežan prisutnošću oficirskih obitelji i civilnog stanovništva srpske nacionalnosti koje se, u velikom broju tijekom ljeta 1991., sklonilo u tamošnje vojne objekte, tražeći zaštitu JNA od susjeda Hrvata. S druge strane u hrvatskim se izvorima naglašava kako je te civile JNA koristila kao “živi zaklon”, ističući ih na prozore i hodnike zgrada u vojnim objektima.³⁷ Reakcija Armije na blokadu i prekid opskrbe vojnih objekata u Zadru, Šibeniku i Splitu, kao i na cjelokupnom teritoriju RH, bila je dvojaka. Prve reakcije bile su verbalne, obilježene proglašenjima, prijetnjama i ultimatumima hrvatskoj strani te tvrdnjama kako im je RH tim činom, “svojevrsnim genocidom”, objavila rat. Opkoljenim jedinicama JNA i JRM-a upućivale su se riječi podrške te poruke da pod svaku cijenu moraju izdržati i spriječiti predaju vojnih objekata te borbene tehnike i naoružanja u njima koje, u nemogućnosti obrane, moraju onesposobiti ili uništiti.³⁸ “Odgovor” dijela komandanata bio je da su, zajedno sa svojim vojnicima, spremni braniti vojne objekte “do kraja” i, ako bi bilo potrebno, dignuti ih u zrak, samo da ne padnu u hrvatske ruke.³⁹ Verbalne prijetnje vrlo su brzo oživotvorene u žestokom, unaprijed pripremljenom i dobro koordiniranom zajedničkom napadu jedinica JNA, JRM-a i pobunjenih Srba prema gore navedenim gradovima s “krajnjim ciljem” njihova zauzimanja i izbijanja na jadransku obalu, a ne, kako su to isticali pripadnici Armije, zaštite srpskog stanovništva i deblokade vojnih objekata i opkoljenih jedinica u njima.⁴⁰ Takve tvrdnje vojnih starješina bile su samo paravan za javnost i skrivanje “pravih vojnih ciljeva” Armije, koji su ipak počeli izlaziti na vidjelo početkom listopada 1991. godine. Ističući kako želi osigurati izvlačenje pripadnika JNA i njihovih obitelji iz blokiranih garnizona i oslobađanje svih zarobljenih vojnih osoba te da želi spriječiti širenje građanskog rata i ponavljanje genocida nad srpskim narodom, JNA je “proširila svoje ciljeve”, i dalje skrivajući svoj “pravi i konačni cilj”, potpuni vojni poraz RH.⁴¹ No, uvidjevši kako od pot-

³⁷ J. KALEB, *n. dj.*, 51.-52., 55., 128.-129., 134.-135.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 123.

³⁸ HR-HMDCDR, 2., kut. 5001, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, 1. uprava, Operativni centar, Str. pov. br. 135-1, 7. 11. 1991. godine, kut. 6029, Komanda 9. korpusa, Str. pov. broj 582-2, 4. 10. 1991. godine, Upozorenje štaba Vrhovne komande, prosledenje; “Apel za razum”, *NA*, br. 2733, 18. IX. 1991., 7.

³⁹ “Heroji iz kasarne heroja”, *NA*, br. 2741, 16. X. 1991., 38.-39.; “Blokada ne popušta-čak se pojačava!”, *NA*, br. 2745, 30. X. 1991., 16.; “Na slobodi nakon 104 dana zatočeništva”, *NA*, br. 2754, 4. XII. 1991., 12.-13.; “Tri jedinice moga brata”, *NA*, br. 2759, 25. XII. 1991., 18.-19.

⁴⁰ HR-HMDCDR, 2., kut. 5010, Komanda Vojnopomorske oblasti, IKM o. Vis, Str. pov. br. 167-1/47-911, 15.00 20. 9. 1991. godine, Zapovest za upotrebu snaga VPO, Oper. br. 1, fond 18, Digitalna zbirka dokumenata (dalje: 18.), inv. br. 180, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1441, 16. 9. 1991. godine, Zapovest za napad op. broj 1; “U Hrvatskoj je na djelu neonacizam”, *Borba*, br. 279-280, 5-6. X. 1991., 4.; I. GOLDSTEIN, *n. dj.*, 705.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 282., 289.-290., 307.

⁴¹ HR-HMDCDR, 2., kut. 5006, SSNO, Uprava za moralno vaspitanje, Pov. br. 6-83 od 12. 10. 1991. godine; B. JOVIĆ, *n. dj.*, 394.; V. KADIJEVIĆ, *n. dj.*, 130.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 165.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 290.-291.

punog vojnog poraza RH neće biti ništa, JNA je svoje “konačne ciljeve” u studenome 1991. prilagodila situaciji na terenu pa je, uz gore navedene, počela isticati i dva nova cilja: “predislokacija komandi, jedinica i ustanova JNA iz Hrvatske” i “odbrana prava onih naših naroda koji žele da nastave zajednički život u (novoj) Jugoslaviji kao zajedničkoj državi”. Time je vojni vrh *de facto* prihvatio stvaranje nove, krnje Jugoslavije.⁴² Pritom su imali i podršku srpskog bloka u Predsjedništvu SFRJ na čelu s dr. Brankom Kostićem, koji je 3. listopada 1991. uzurpirao vlast u istom.⁴³

Kako bi izvršila navedene planove na području sjeverne i srednje Dalmacije, Armija je trebala odlučne komandante, spremne na sve, koji neće pomišljati na predaju. Svi oni oficiri koji nisu odgovarali tom “profilu” premješteni su i smjenjivani, poput komandanta Ratne luke “Lora” i načelnika Mornaričkog školskog centra “Maršal Tito” u istoj, viceadmirala Dragoljuba Bocinova.⁴⁴ S druge strane oficiri koji su se pokazali “doraslima situaciji”, nakon premještanja njihovih jedinica i ustanova sa zadarskog, šibenskog i splitskog područja, “nagrađivani” su odlikovanjima i izvanrednim unapređenjima.

Nakon što su sredinom rujna 1991. izbili na Jadransku magistralu i stavili pod kontrolu Maslenički most, JNA i pobunjeni Srbi prebacili su težište svojih napada na dalmatinske gradove (Zadar, Šibenik, Drniš, Sinj i Split) s ciljem njihova zauzimanja, a pod izgovorom deblokade garnizona u njima. U skladu s njihovim planovima, a pod izgovorom da nisu deblokirani vojni objekti i

⁴² HR-HMDCDR, 2., kut. 6029, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 695-1, 19. 11. 1991. godine, fond 7, 9. korpus Oružanih snaga SFRJ (dalje: 7.), kut. 5, Komanda 180. mtbr, Str. pov. br. 1869-2, 28. 11. 1991. godine, (Naredba). Te su odluke donesene “u cilju realizacije odluke Predsjedništva SFRJ i Naređenja SSNO str. pov. br. 1020-1 od 18. 11. 1991. godine o angažovanju JNA na sprečavanju daljih sukoba i stvaranju uvjeta za razrješenje jugoslavenske krize mirnim putem”. “Zatočenici naše neodlučnosti”, *NA*, br. 2746, 2. XI. 1991., 5.; V. KADIJEVIĆ, *n. dj.*, 93., 131.-132., 134.-136.; I. GOLDSTEIN, *n. dj.*, 686.-687. Pritom je vojni vrh isticao kako je JNA jedina legalna oružana sila u SFRJ, “koja ima zadatak da odbrani Jugoslaviju kao novu zajednicu onih ljudi i naroda koji u noj hoće da žive”.

⁴³ HR-HMDCDR, 2., kut. 5006, SSNO, Uprava za moralno vaspitanje, Pov. br. 6-83 od 12. 10. 1991. godine; “Blokirani savezni organi”, “U Hrvatskoj je na djelu neonacizam”, “Sve karte su na stolu”, *Borba*, br. 279-280, 5-6. X. 1991., 4.-5.; B. JOVIĆ, *n. dj.*, 371.-372., 382.-392., 394.-395., 402.-403.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 161.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 291.; D. MARIJAN, “Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ: Vrhovna razina”, 685. “Od kolovoza 1991. rukovodeću ulogu Predsjedništva SFRJ obavljala je neformalna skupina čelnika Srbije, Crne Gore i generala JNA, koja je procjenjivala stanje i predlagala odluke. Kadijevićev prijedlog da se osnuje poseban ‘stručni štab od 5-6 ljudi’ nije prihvaćen. Do kraja 1991. ova skupina se sastala najmanje 11 puta. Na njezinim sastancima raspravljano je i odlučivano o svim pitanjima rata koja su inače u nadležnosti Predsjedništva SFRJ, odnosno Vrhovne komande.”

⁴⁴ “Kako je otet admiral Bocinov”, *SD*, br. 14706, 8. XI. 1991., 14.; “Admiral Bocinov pred vojnim sudom”, *SD*, br. 14713, 15. XI. 1991., 7.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 331.-335. Viceadmiral Dragoljub Bocinov uhićen je 2. listopada 1991., zajedno s kapetanom bojnog broda Sibinom Petrovićem i kapetanom fregate Božidarom Frankovićem, pod optužbom da je zabranio otvaranje vatre prema Splitu i naoružanje crnogorskih rezervista, da nije spriječio hrvatske snage da miniraju luku te da je radio na predaji vojnih objekata hrvatskim snagama. Na njegovo mjesto postavljen je kapetan bojnog broda Dojčilo Isaković (ubrzo je smijenjen, nasljeđuje ga kapetan bojnog broda Pavle Pantić), koji ga je i osobno uhitio. Uhićeni su 4. listopada helikopterom prebačeni u vojni zatvor u Beogradu, gdje im je 14. studenoga 1991. započelo suđenje.

omogućeni normalni uvjeti života pripadnicima JNA i njihovim obiteljima u njima, bila je i naredba Komande VPO-a o uvođenju potpune pomorske blokade hrvatskih luka (Pule, Rijeke, Zadra, Šibenika, Splita, Ploča i Dubrovnika) i cijele jadranske obale 17. rujna 1991., prve od tri, koja je trajala do 23. rujna iste godine.⁴⁵ U zajedničkoj napadnoj operaciji JNA i pobunjenih Srba na području sjeverne i srednje Dalmacije Flota JRM-a trebala je održavati pomorsku blokadu te pomoći snagama Kninskog korpusa i 8. VPS-a u deblokadi vojnih garnizona na području Zadra, Šibenika i Splita.⁴⁶

Komanda 9. korpusa JNA izdala je 16. rujna 1991. "Zapovest za napad op. (operativni, op. I. B.) broj 1" glavnim snagama prema Vodicama, a pomoćnicima prema Zadru, Drnišu i Sinju, kako bi se stvorili preduvjeti za napad na Zadar, Šibenik i Split te izvršio opći napad prema Jadranskom moru.⁴⁷ Doživjevši poraz u "Rujanskom ratu" (16.-23. rujna 1991.) za Šibenik, JNA i pobunjeni Srbi svoje su glavne napade usmjerili prema Drnišu i Sinju, pri čemu su imali dosta uspjeha. Nakon što su do sredine rujna zauzeli niz sela uz rijeku Cetinu i hidroelektranu "Peruća", zaustavljeni su 21. rujna 1991. na 8 kilometara od Sinja, a 23. rujna ušli su u prazan Drniš, iz kojeg su se hrvatski branitelji i civili izvukli nekoliko dana prije.⁴⁸ Završetkom gore navedenih borbi JNA i pobunjeni Srbi usmjerili su svoje djelovanje prema Zadru. Za razliku od drugih krajeva sjeverne i srednje Dalmacije, nizinsko područje Ravnih kotara nudilo je jedinicama JNA i pobunjenih Srba mnogo veće mogućnosti za uporabu tenkova, čime je položaj hrvatskih branitelja bio dodatno otežan.⁴⁹ Izvršivši detaljne pripreme i grupiravši snage u svojim jakim uporištima na prilazima gradu, JNA i pobunjeni Srbi počeli su krajem rujna 1991. sa žestokim topničkim napadima na Zadar, koji su se u 13:00 sati 4. listopada pretvorili u opći napad na grad s kopna, mora i zraka s "krajnjim ciljem" zauzimanja istog, a pod krinkom potrebe deblokade vojnih objekata i izvlačenja borbene tehnike, vojnih osoba i članova njihovih obitelji iz njih.⁵⁰ U skladu s tim Komanda

⁴⁵ "Luke pod blokadom", *Borba*, br. 262, 18. IX. 1991., 3.; "Saopćenje Komande VPO", *SD*, br. 14656, 18. IX. 1991., 2.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 47.-59., 64.; D. RUDOLF, *n. dj.*, 288.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 311.

⁴⁶ HR-HMDCDR, 2., kut. 5010, Komanda Vojnopomorske oblasti, IKM o. Vis, Str. pov. br. 167-1/47-911, 15,00 20. 9. 1991. godine, Zapovest za upotrebu snaga VPO, Oper. br. 1, 18., inv. br. 1932, Komanda Vojnopomorske oblasti, Str. pov. br. 167-1/47-4153, 21. 9. 1991. godine, Naređenje za dalje dejstvo Op. br. 1.

⁴⁷ HR-HMDCDR, 18., inv. br. 180, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1441, 16. 9. 1991. godine, Zapovest za napad op. broj 1; "Kninski korpus deblokira kasarne i skladište", *NA*, br. 2734, 21. IX. 1991., 11.

⁴⁸ HR-HMDCDR, 2., kut. 5010, Srpska Autonomna Oblast Krajina, Glavni štab TO SAOK, Pov. br. 301/2, 22. 9. 1991. godine, Izvještaj od 21/22. 9. 1991.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 105., 117., 197.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 89., 92.-96., 100.-103.

⁴⁹ P. ŠIMAC, *n. dj.*, 153.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 126.

⁵⁰ HR-HMDCDR, 2., kut. 6045, Komanda 9. korpusa, Str. pov. Br. 571-11/4, 3. 10. 1991. god., Zapovest za napad na Zadar komandanta 9. korpusa (Komandi 1. TO), 18., inv. br. 1932, IKM Komande 9. K, Str. pov. br. 1-1, 5. 10. 1991. god., (Izvještaj) Komandi 9. korpusa; I. JELIĆ, *n. dj.*, 133.-140. Udarnu snagu u napadu na Zadar predstavljala je benkovačka 180. motorizirana brigada iz sastava 9. korpusa JNA, s oko 3 000 ljudi. Artiljerijsku podršku pružala joj je Korpusna

VPO-a ponovo je, uz navođenje istih razloga, 3. listopada 1991. uvela potpunu pomorsku blokadu hrvatskih luka (Pule, Rijeke, Zadra, Šibenika, Splita, Ploča i Dubrovnika), koja je potrajala do 13. listopada 1991.⁵¹

Iako su u napadu na grad važnu ulogu trebale imati i značajne snage Armije koje su se nalazile u blokiranim vojnim objektima u samom Zadru, njihovo se djelovanje tijekom sukoba uglavnom svelo na pucanje iz snajpera i minobacača po hrvatskim braniteljima i okolnim ciljevima iz njihovih dobro utvrđenih zaklona.⁵² Za nešto više te slabo popunjene i opkoljene jedinice, smještene u samome gradu i izložene hrvatskim napadima, jednostavno nisu imale ni snage ni mogućnosti.⁵³ Od svih blokiranih vojnih jedinica na zadarskom području jedino su se 271. laki artiljerijski raketni puk (Iarp) protivzračne obrane (PVO) i 60. srednji samohodni raketni puk (ssrp) PVO uspjeli probiti iz vojarne u Šepurinama i pridružiti snagama 9. korpusa JNA i pobunjenih Srba u napadu na grad.⁵⁴ Tijekom najžešćih napada 4. i 5. listopada 1991. Zadar se našao u potpunom okruženju, no hrvatski su branitelji nadljudskim naporima i uz velike žrtve uspjeli obraniti grad te nanijeti napadačima znatne gubitke u ljudstvu i tehnici.⁵⁵ Ozbiljnost situacije natjerala je predstavnike grada da posredstvom Komande garnizona Zadar zatraže razgovore s komandantom Kninskog korpusa JNA kako bi se dogovorio prekid vatre i pristupilo pregovorima.

Sklapanje sporazuma u Zemunik Donjem i odlazak jedinica JNA i JRM-a s područja Zadra

Oko 16:00 sati 5. listopada dogovoren je prekid vatre od 18:00 sati istoga dana te su zakazani pregovori na vojnom aerodromu u Zemunik Donjem u

artiljerijska grupa (KAG), smještena na Debelom Brdu kod Benkovca, zračnu podršku pružali su joj zrakoplovi s aerodroma u Zemunik i Udbini te Bihaću i Mostaru u Bosni i Hercegovini, a s mora su joj topničku podršku pružali patrolni brodovi i raketne topovnjače.

⁵¹ "Luke opet pod blokadom", *Borba*, br. 278, 4. X. 1991., 4.; "Deblokirane luke Splita, Zadra i Pule", *SD*, br. 14680, 12. X. 1991., 32.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 60.-72.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 161.

⁵² HR-HMDCDR, 2., kut. 6045, Komanda 9. korpusa, Str. pov. Br. 571-11/4, 3. 10. 1991. god., Zapovest za napad na Zadar komandanta 9. korpusa (Komandi 1. TO); "Razaranja usred Krešimirova grada", *SD*, br. 14656, 18. IX. 1991., 4.-5.; "Okupator pretrpio velike gubitke", *SD*, br. 14670, 2. X. 1991., 7.; "Grad u crnom dimu", *SD*, br. 14673, 5. X. 1991., 4.; "Eksplozije, dim, rafali...", *SD*, br. 14674, 6. X. 1991., 5.; J. KALEB, *n. dj.*, 110.-111.

⁵³ HR-HMDCDR, 2., kut. 5001, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1555, 5. 10. 1991. g., Redovni borbeni izvještaj, kut. 5009, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. br. 6-1, 6. 10. 1991. godine, Dnevni izvještaj; "Heroji iz kasarne heroja", *NA*, br. 2741, 16. X. 1991., 38.-39.

⁵⁴ HR-HMDCDR, 2., kut. 5001, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1555, 5. 10. 1991. g., Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Strogo pov. br. 5-1, 5. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, kut. 5009, Komanda 9. korpusa, Iskustva u izvođenju b/d do 09. 12. 1991. god., decembar 1991. god., 57. Govoreći o dotadašnjim iskustvima u izvođenju borbenih djelovanja, na seminaru održanom 9. prosinca 1991. u Domu JNA u Kninu, komandant Kninskog korpusa JNA general-potpukovnik Vladimir Vuković istaknuo je ulogu jedinica iz Šepurina koje su, po njegovoj naredbi, izvršile proboj, došle do Bokanjca, postrojile se u vrstu i opalile iz svih sredstava, čime su učinile "presudan uticaj da se grad Zadar preda". J. KALEB, *n. dj.*, 136.

⁵⁵ J. KALEB, *n. dj.*, 130.-137.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 163.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 133.-140.

09:00 sati ujutro idućeg dana. Usprkos dogovorenom primirju borbe su nastavljene još nekoliko sati, dok predviđeni pregovori nisu ni održani “zbog proglašenja opšte mobilizacije u Hrvatskoj”.⁵⁶ Nakon početnog odgađanja od strane Armije pregovori između predstavnika grada Zadra i Komande 9. korpusa JNA započeli su u 10:00 sati 7. listopada 1991. na vojnom aerodromu.⁵⁷ Trajali su dva dana te su 9. listopada rezultirali sklapanjem Sporazuma o apsolutnom prekidu vatre i ratnih operacija, deblokadi grada Zadra i vojnih objekata u gradu Zadru i izvlačenju ljudstva, tehničkih, materijalnih i borbenih sredstava JNA od 16 točaka, koji je stupio na snagu idućeg dana u 12 sati. U zaključenju istog, što je i normalno jer se radilo o njihovoj sudbini, sudjelovali su i pukovnici JNA Trpko Zdravkovski i Momčilo Perišić iz garnizona Zadar. S hrvatske strane sporazum su potpisali predstavnik Glavnog stožera Hrvatske vojske (HV) major Krešo Jakovina, član Zapovjedništva za obranu zadarske regije Josip Tuličić, predsjednik Skupštine općine Zadar Ivo Livljanić, koji je i zadarskoj javnosti predočio sadržaj istog, te član Izvršnog vijeća Skupštine općine Zadar Domagoj Kero, dok su ga u ime Armije potpisali komandant Kninskog korpusa JNA general-major Vladimir Vuković i komandant garnizona Zadar pukovnik Trpko Zdravkovski.⁵⁸

S jedinicama 9. korpusa JNA u predgrađima i, još uvijek značajnim, vojnim snagama u samome gradu, predstavnici Zadra na pregovorima nisu mogli diktirati uvjete, tako da su dominantnu ulogu imali oficiri Armije. Uvidjevši kako su u boljoj poziciji, oficiri JNA pokušali su tijekom pregovora iskoristiti tešku situaciju u kojoj su se našli Zadar i njegovi branitelji te “proširiti” sporazum i na vojne garnizone u Šibeniku i Splitu, ali hrvatska strana nije na to pristala.⁵⁹ Kako bi navedeni sporazum bio što brže realiziran, dogovoreno je da će se formirati zajednička komisija Zapovjedništva za obranu zadarske regije i garnizona Zadar, koju će sačinjavati član Zapovjedništva za obranu zadarske regije Josip Tuličić i predsjednik Skupštine općine Zadar Ivo Livljanić te pukovnici JNA Trpko Zdravkovski i Momčilo Perišić.⁶⁰

⁵⁶ HR-HMDCDR, 2., kut. 5001, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1555, 5. 10. 1991. g., Redovni borbeni izveštaj, 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa (IKM), Strogo pov. br. 5-1, 5. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj.

⁵⁷ HR-HMDCDR, 2., kut. 6028, Komanda 9. ko KOV, Str. pov. br. 335-1, 7. 10. 1991. godine, 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa (IKM), Strogo pov. 8-1, 7. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj.

⁵⁸ HR-HMDCDR, 2., kut. 6004, Sporazum o apsolutnom prekidu vatre i ratnih operacija, deblokadi grada Zadra i vojnih objekata u gradu Zadru i izvlačenju ljudstva, tehničkih, materijalnih i borbenih sredstava JNA, kut. 6028, IKM Komande 9. korpusa, Str. pov. br. 335-2, 8. 10. 1991. godine, Donji Zemunik (aerodrom), kut. 6034, Komanda 9. korpusa, Strogo pov. br. 19-1602, 9. 10. 1991. godine (19,00 časova), Redovni borbeni izveštaj; J. KALEB, *n. dj.*, 141.

⁵⁹ HR-HMDCDR, 2., kut. 6028, Komanda 9. ko KOV, Str. pov. br. 335-1, 7. 10. 1991. godine, IKM Komande 9. korpusa, Str. pov. br. 335-2, 8. 10. 1991. godine, Donji Zemunik (aerodrom); “Tri nedelje pakla”, *NA*, br. 2749, 13. XI. 1991., 28.-29.

⁶⁰ HR-HMDCDR, 7., kut. 8, Komanda 9. korpusa, Interno br. 335-, 9. 10. 1991. godine, Sporazum o apsolutnom prekidu vatre i ratnih operacija, deblokadi grada Zadra i vojnih objekata u gradu Zadru i izvlačenju ljudstva, tehničkih, materijalnih i borbenih sredstava JNA.

Između ostalog, navedenim sporazumom dogovoren je i odlazak jedinica, vojne tehnike, naoružanja te obitelji oficira JNA iz Zadra u skladu sa sporazumom koji je postignut na razini RH. Njihovo premještanje započelo je u 8 ujutro 11. listopada 1991. te je trajalo do 26. istog mjeseca, a išlo je pravcem Zadar – Musapstan – Murvica – Smoković – Trljuge – Smilčić – Benkovac te dalje prema Kninu i drugim odredištima. Na osnovi pregledanih dokumenata JNA, tijekom tih 15 dana iz vojnih objekata u gradu, uključujući i one u Šepurinama, ukupno je izašlo, ovisno o izvoru, između 2 190 i 2 250 motornih vozila (m/v), nakrcanih vojnom opremom, materijalno-tehničkim sredstvima (MTS), osobnim stvarima i namještajem iz vojnih stanova i vojarni, starješinama i vojnicima, te 6 autobusa kojima su evakuirane 124 osobe, uglavnom članovi obitelji pripadnika JNA. Pripadnici Armije odnosili su sve što su mogli te uništavali sve ono što nisu mogli ponijeti sa sobom, tako da su iza njih ostale samo hrpe smeća te opljačkani i demolirani objekti. Bio je to “model ponašanja” pripadnika JNA prilikom premještanja vojnih jedinica i ustanova koji su provodili na cjelokupnom teritoriju RH. U razdoblju od 11. do 26. listopada 1991. s područja Zadra su, na osnovi sklopljenog sporazuma, evakuirani sljedeći vojni objekti: najprije vojarna “Barutana”, u kojoj su se nalazila skladišta puna streljiva i MES-a, i “Konjušnica”, u kojoj su se nalazila skladišta intendantske, logističke i građevinske opreme, pa vojarnje u Šepurinama kod Zatona u blizini Nina, u kojoj su se nalazili 271. larp PVO-a na čelu s potpukovnikom Veroljubom Petkovićem i 60. ssrp PVO-a, s raketnim sustavima KUB-M, na čelu s potpukovnikom Milanom Gligorićem, “Marko Orešković” u kojoj se nalazio Artiljerijski školski centar na čijem je čelu bio pukovnik Momčilo Perišić, i “Ante Banina” u kojoj se nalazio Školski borbeno-topnički divizion na čijem je čelu bio kapetan I. klase Miodrag Marjanović, te nakon njih garnizonska ambulanta. Posljednji vojni objekt koji je evakuiran iz grada bila je vojarna “Đuro Đaković” u kojoj su se nalazili Komanda garnizona Zadar i Školski centar PVO-a na čijem je čelu bio pukovnik Trpko Zdravkovski.⁶¹ Gledajući u cjelini, premještanje, u kojem je sudjelovalo 3 750 ljudi, prošlo je bez većih incidenata, a Armija je, kako bi ubrzala cjelokupnu proceduru, svakodnevno slala motorna vozila iz Knina, Benkovca i Zemunika Donjeg, pa čak i iz 12. automobilskog bataljuna (atb) iz Novog Sada u Zadar.⁶² Pritom treba posebno

⁶¹ HR-HMDCCR, 2., kut. 5001, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. br. 37-1, 24. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj, kut. 6005, Evakuacija MTS iz garnizona u Dalmaciji, kut. 6034, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1649, 13. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1769, 25. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj, 7., kut. 8, Vojna tajna, strogo poverljivo, Saobraćajna služba, Dokumenta, od 10. 10. 1991. godine do __. godine, Pregled izvlačenja MTS, starešina, stanovništva i m/v iz garnizona Zadar (od 11. do 23. 10. 1991. godine), 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. poverljivo 28-1, 19. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj; “Opustošene vojarnje”, SD, br. 14687, 19. X. 1991., 5.; “Seli i zadnja vojarna”, SD, br. 14690, 22. X. 1991., 32.; “Rafali za živce”, SD, br. 14697, 29. X. 1991., 8.; J. KALEB, *n. dj.*, 51.-54., 141.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 122.-123.

⁶² HR-HMDCCR, 2., kut. 5001, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. poverljivo br. 33-1, 22. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. br. 37-1, 24. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj, kut. 6034, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1649, 13. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1711, 24. 10. 1991. godine (06,00 časova), Dnevni operativni izveštaj.

istaknuti kako je još tijekom izvlačenja jedinica iz grada JNA poslala 20 motornih vozila punih oružja, vojne opreme i MTS-a u srpska sela u zaleđu Zadra i Šibenika, čime su dodatno naoružali lokalne postrojbe pobunjenih Srba.⁶³

Analizirajući odlazak jedinica JNA sa zadarskog područja, nameće se zaključak kako je najviše problema bilo oko premještanja 5 000 tona kerozina za zrakoplove iz luke Gaženica te stvari i namještaja iz vojnog hotela "Iž". U prvom slučaju Armija je pokušala sve kako bi izvukla te velike količine goriva, što joj je na kraju uspjelo samo manjim dijelom, i to željezničkim transportima i autocisternama u Bihać, umjesto prvobitnog plana tankerima JRM-a u Crnu Goru. U drugom slučaju najveći, i na kraju nerješivi, problem predstavljali su joj hrvatski izbjeglice koji su u navedeni hotel smješteni nedugo nakon što su ga zauzele hrvatske snage 17. rujna 1991. godine.⁶⁴ Odlaskom vojnih jedinica iz grada nije riješeno pitanje njihova odlaska s cjelokupnog područja zadarske općine jer su pripadnici JNA i dalje bili prisutni u 84. vazduhoplovnoj bazi "Zemunik" i u vojnom objektu na brdu Križ iznad Bibinja, iz kojeg se vidio gotovo cijeli Zadar. Osim toga, iako je Armija u skladu sa sporazumom povukla dio svojih snaga, oslobodila put prema Pagu preko Bokanjca i time djelomice deblokirala grad, njezine su se jedinice, ojačane snagama pobunjenih Srba, i dalje nalazile u predgrađima Zadra, predstavljajući za njega trajnu opasnost.⁶⁵ Osim izvlačenja pripadnika JNA i njihovih obitelji, navedenim sporazumom dogovorena je i evakuacija zarobljenih, ranjenih i poginulih vojnika iz Zadra, koja je započela i prije potpisivanja istog. Svi ranjeni vojnici koji su mogli putovati odmah su prevezeni u Medicinski centar u Kninu, dok su teže ranjeni prebačeni u idućih nekoliko dana. Izvlačenje posmrtnih ostataka poginulih pripadnika JNA iz Zadra potrajalo je malo duže, a isti su, nakon što su dovezeni u Knin, helikopterima prebacivani u Bihać, pa u Beograd te otuda u svoja rodna mjesta, gdje su sahranjivani. Osim toga Armija je iz Zadra izvukla i velike količine sanitetskog materijala "koji je smješten u južnoj kasarni u

⁶³ HR-HMDCCR, 7., kut. 8, Vojna tajna, strogo poverljivo, Saobraćajna služba, Dokumenta, od 10. 10. 1991. godine do __. godine, Pregled izvlačenja MTS, starešina, stanovništva i m/v iz garnizona Zadar (od 11. 10. do 23. 10. 1991. godine).

⁶⁴ HR-HMDCCR, 2., kut. 5001, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. br. 28-1, 19. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. br. 30-1, 20. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. poverljivo br. 33-1, 22. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, kut. 6034, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1690, 17. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1756, 24. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj, 7., kut. 11, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1780, 26. 10. 1991. god., Redovni borbeni izveštaj, 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 1682, 16. 10. 1991. godine (19,00 časova), Redovni borbeni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. broj 22-1, Od 17. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. poverljivo br. 23-1, Od 18. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. poverljivo 28-1, 19. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Strogo pov. br. 31-1, Od 21. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. poverljivo br. 36-1, Od 23. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj; J. KALEB, *n. dj.*, 54.

⁶⁵ HR-HMDCCR, 2., kut. 5001, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. br. 30-1, 20. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj; J. KALEB, *n. dj.*, 54.-55., 146.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 123.

Kninu”.⁶⁶ Sporazumom se Armija obvezala kako će, nakon njegove provedbe, “komisijski izvršiti primo-predaju svih nekretnina koje su u vlasništvu JNA u Zadru predstavnicima organa vlasti SO Zadar” te izvršiti “deblokadu grada Zadra u svim pravcima”, što je djelomice i učinjeno “otvaranjem komunikacije prema Ninu i selu Ražanac”.⁶⁷

Nakon izvlačenja vojnih jedinica iz Zadra one su, prema dogovoru, trebale napustiti teritorij RH, što je JNA u velikoj mjeri ispoštovala, ali ne i u potpunosti. Prvenstveno se to odnosi na artiljerijska oruđa, koja su uglavnom ostala na području sjeverne i srednje Dalmacije pod kontrolom 9. korpusa JNA i pobunjenih Srba. Gledajući pojedinačno, 60. ssp PVO-a premješten je početkom studenoga 1991., uz veliko nezadovoljstvo i protivljenje srpskog naroda na području Benkovca i Knina, željezničkim transportima i motornim vozilima u Titograd, 271. larp PVO-a ušao je u sastav Kninskog korpusa JNA te je smješten u vojarnu “Slobodan Macura” u Benkovcu, dok je Artiljerijski školski centar PVO-a, nakon izvlačenja njegovih pripadnika iz Zadra, “podijeljen” na dva dijela.⁶⁸ Veći dio ljudstva na čelu s komandantom, pukovnikom Momčilom Perišićem, željezničkim je transportima otišao u Sarajevo, dok je manji dio njih (7 oficira, 1 mlađi oficir, 10 mlađih vodnika, 6 vozača i 103 pitomca Škole rezervnih oficira), zajedno s artiljerijskim oruđima, 20. listopada 1991. ušao u organizacijsko-formacijski sastav 9. mješovitog artiljerijskog puka (map), 180. motorizirane brigade (mtbr) i 557. mješovitog protuoklopno-artiljerijskog puka (mpoap) 9. korpusa JNA, što je osobno odobrio Generalštab Oružanih snaga SFRJ. Osim toga, artiljerijska oruđa Kninskom korpusu ostavio je i Školski centar PVO-a koji je iz Zadra preseljen u Rajlovac kod Sarajeva, čime je spomenuti korpus “postao još ubojitiji”.⁶⁹ Za hrabro držanje tijekom opsade i

⁶⁶ HR-HMDCDR, 2., kut. 5010, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1671, 15. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, kut. 6034, Komanda ŠC PVO, Str. pov. br. 31-446, 11. 10. 1991. godine, (Izveštaj), Komanda 9. korpusa, Strogo pov. br. 19-1630, 12. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 9-1, 8. 10. 1991. g., Dnevni izvještaj; “Heroji iz kasarne heroja” NA, br. 2741, 16. X. 1991., 38.-39. U 18 sati 4. listopada 1991. u vojarni “Ante Banina” iz snajpera je ubijen deseter Slobodan Todorović iz Nikšića. “U 23 časa, u jednoj baštici nedaleko od mesta pogibije, sahranili su ga, da bi ga 11. oktobra otkopali i otpremili u rodni Nikšić.” “Tri nedelje pakla”, NA, br. 2749, 13. XI. 1991., 28.-29.; “Junaci zadarskih dana”, NA, br. 2751, 20. XI. 1991., 26.-27.; “U Zadru je branjena Jugoslavija”, NA, br. 2753, 28. XI. 1991., 11

⁶⁷ HR-HMDCDR, 7., kut. 8, Komanda 9. korpusa, Interno br. 335-, 9. 10. 1991. godine, Sporazum o apsolutnom prekidu vatre i ratnih operacija, deblokadi grada Zadra i vojnih objekata u gradu Zadru i izvlačenju ljudstva, tehničkih, materijalnih i borbenih sredstava JNA; “Zatočenici naše neodlučnosti”, NA, br. 2746, 2. XI. 1991., 5.

⁶⁸ HR-HMDCDR, 2., kut. 6034, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1769, 25. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, kut. 6035, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1834, 2. 11. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1860, 4. 11. 1991. godine, Dnevni operativni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. broj 19-1872, 6. 11. 1991. g., Dnevni operativni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. broj 19-1877, 7. 11. 1991. godine, Dnevni operativni izvještaj, 7., kut. 11, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1660, 14. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 1682, 16. 10. 1991. godine (19,00 časova), Redovni borbeni izvještaj.

⁶⁹ HR-HMDCDR, 2., kut. 5001, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. br. 30-1, 20. 10. 1991. godine, Dnevni izvještaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. pov. br. 37-1, 24. 10. 1991. godine,

zasluge za uspješno premještanje vojnih jedinica, “među hrabrim zadarskim junacima 21 starešina je vanredno unapređen”, među njima i pukovnik Momčilo Perišić koji je 19. studenoga 1991. unaprijeđen u čin general-majora.⁷⁰

Govoreći o premještanju vojnih jedinica iz Zadra, treba naglasiti kako tijekom njegova trajanja nije bilo napada snaga pobunjenih Srba i JNA na grad. No, odmah po završetku premještanja žestoki napadi na grad, obilježeni bombardiranjem te topničkim i tenkovskim udarima, opet su postali svakodnevica građana Zadra. Isti je slučaj bio poslije i sa Šibenikom.⁷¹

Na redu su Šibenik, “Divulje” i Split

Razgovori o odlasku jedinica JNA i JRM-a iz Šibenika, “Divulja” i Splita počeli su istodobno kad i pregovori o premještanju istih iz Zadra. Pregovori su bili “lokalnog karaktera”, vođeni su u Splitu, a na njima su predstavnici Šibenika, Splita i Drniša, u prisutnosti promatrača Europske zajednice (EZ), raspravljali s predstavnicima Komande VPO-a, general-majorom Nikolom Mladenićem i pukovnikom Mirkom Bjelanovićem, o apsolutnom prekidu vatre, deblokadi vojnih objekata, premještanju pripadnika JNA, naoružanja, streljiva, vojne tehnike i opreme iz navedenih gradova te razmjeni zarobljenika, mrtvih i već pokopanih osoba. Iako je tijekom njih postignuta suglasnost o gotovo svim spornim stvarima, uključujući i pitanje naoružanja Teritorijalne obrane (TO), ti su pregovori još jednom pokazali “potpunu nemoć” Komande VPO-a te da se, ako se želi sklopiti sporazum koji će se i provesti, treba pregovarati s Armijom na “višoj razini”, što je značilo s Komandom 9. korpusa JNA. Osim toga neuspjehu pregovora najvjerojatnije je pridonijelo i inzistiranje hrvatskih pregovarača da se premještanje vojnih jedinica sa šibenskog i splitskog područja provede u roku trideset dana te da navedene jedinice moraju napustiti teritorij RH.⁷²

Nakon neuspjelih razgovora u Splitu uslijedili su pregovori na “višoj razini”, koji su naizmjenično vođeni u Žitnici (mjesto je bilo pod kontrolom jedinica 9. korpusa JNA) i Pakovu Selu (mjesto je bilo pod kontrolom pripadnika Zbora narodne garde i MUP-a RH) u prisutnosti promatrača Europske zajed-

Redovni borbeni izveštaj, kut. 5009, Komanda 9. korpusa, Iskustva u izvođenju b/d do 09. 12. 1991. god., decembar 1991. god., 15, kut. 6034, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1702, 18. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izveštaj, 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa (IKM), str. pov. broj 22-1, Od 17. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Str. poverljivo, 28-1, 19. 10. 1991. godine, Dnevni izveštaj, Komanda 9. korpusa (IKM), Strogo poverljivo br. 32-1, Od 22. 10. 1991. godine; “Ovdje je Jugoslavija”, NA, br. 2748, 9. XI. 1991., 17.

⁷⁰ “Junaci zadarskih dana”, NA, br. 2751, 20. XI. 1991., 26.-27.; “U Zadru je branjena Jugoslavija”, NA, br. 2753, 28. XI. 1991., 11.

⁷¹ “Borbe sve oštrije”, *Borba*, br. 325, 20. XI. 1991., 2.; “Vojsci ne daju ‘ča?’”, *Borba*, br. 351, 16. XII. 1991., 3.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 165.

⁷² “Ipak nešto na papiru!”, SD, br. 14675, 7. X. 1991., 19.; “Muk oružja”, SD, br. 14678, 10. X. 1991., 3.; “Letica: Kraj blokade, početak odlaska JA!”, SD, br. 14679, 11. X. 1991., 32.; “Deblokiranje luke Splita, Zadra i Pule”, SD, br. 14680, 12. X. 1991., 32.; “Jugomornarica u stilu gusara”, SD, br. 14681, 13. X. 1991., 32.; “Pregovori u slijepoj ulici”, SD, br. 14683, 15. X. 1991., 32.

nice. Hrvatsku stranu zastupala je Komisija Vlade RH za sjevernu i srednju Dalmaciju na čelu s Dragom Krpinom, dok je Armiju zastupao komandant Kninskog korpusa general-major Vladimir Vuković. Dnevni red bio je isti kao i u Splitu: sklapani su sporazumi o prekidima vatre, deblokadi vojnih objekata na području sjeverne i srednje Dalmacije te premještanju jedinica JNA i JRM-a, pa čak i o stvaranju uvjeta za skori povratak svih izbjeglih osoba svojim domovima. No od svega toga ostalo bi samo mrtvo slovo na papiru.⁷³ Tijekom pregovora, na kojima su i formirane mješovite komisije za provođenje premještanja vojnih objekata iz sastava garnizona Split i Šibenik, hrvatska strana tražila je da jedinice koje će se premještatati moraju napustiti teritorij RH, naglašavajući kako “neće dozvoliti da se vojni efektivni gomilaju na prostoru opština SAO Krajine”, i da im Armija preda naoružanje Teritorijalne obrane. S druge strane, pozivajući se na dogovor Predsjedništva SFRJ s predsjednicima Hrvatske i Srbije, dr. Franjom Tuđmanom i Slobodanom Miloševićem, o trajnom prekidu vatre, koji je sklopljen u Haagu 18. listopada 1991., general-major Vladimir Vuković tražio je od hrvatske strane da odmah provede deblokadu i omogućiti premještanje svih jedinica i vojnih objekata iz garnizona Šibenik i Split, obećavši zauzvrat deblokadu navedenih gradova i “primopredaju svih nekretnina koje su u vlasništvu JNA” organima vlasti općina Šibenik i Split.⁷⁴ No, kako je premještanje jedinica VPO-a s teritorija RH razmatrano odvojeno od ostalih postrojbi JNA te s obzirom na to da od navedenog sporazuma, kao i prethodnog, sklopljenog u Haagu 4. listopada 1991., nije bilo ništa, pregovori su nastavljeni uz međusobna optuživanja za nepoštovanje primirja i dogovora.⁷⁵ U nemogućnosti sklapanja “sveobuhvatnog”, predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine Šibenik Josip Juras i komandant Kninskog korpusa general-major Vladimir Vuković sklopili su u Žitnici 14. studenoga 1991. separatan sporazum od 14 točaka, kojim su dogovoreni modaliteti premještanja Armije iz Šibenika i koji je poslužio kao temelj “konačnom sporazumu” potpisanom na istom mjestu tjedan dana poslije. Sporazumom je dogovoreno da se Armija može izvlačiti iz grada i kopnom (željeznicom), a ne samo morskim putem što su, kako bi bili sigurni da će vojne jedinice uistinu napustiti teritorij RH, zahtijevali predstavnici Šibenika. Uz to je dogovoreno i da se premještanje obavlja u više etapa, a ne odjednom kako je tražila Armija, kako bi hrvatski predstavnici mogli kontrolirati napuštaju li vojne jedinice uistinu teritorij RH prema dogovoru.⁷⁶ Na osnovi toga može se reći kako je navedeni sporazum bio kompromis te da su obje strane imale razloga za zadovoljstvo. U skladu s njim bio je i

⁷³ “Pregovaranje ‘iz zasjede’”, *SD*, br. 14692, 24. X. 1991., 7.

⁷⁴ HR-HMDCDR, 2., kut. 6034, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1691, 17. 10. 1991. godine, Dnevni operativni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1702, 18. 10. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, 7., kut. 11, Komanda 9. korpusa, Str. pov. Br. 19-1780, 26. 10. 1991. god., Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. Br. 19-1817, 31. 10. 1991. G., Redovni borbeni izvještaj, 18., inv. br. 1932, IKM Komande 9. korpusa, Str. pov. br. 24-1, Pregovori sa predstavnicima srednje i severne Dalmacije, izvještaj.

⁷⁵ D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 315.-318., 320.

⁷⁶ “Kojim će putem vojska iz Šibenika i Drniša”, *SD*, br. 14711, 13. XI. 1991., 32.; “Drniš ključ odlaska JA iz Šibenika”, *SD*, br. 14713, 15. XI. 1991., 8.; M. ŠPEGELJ, *n. dj.*, 296.

sporazum koji su dva dana poslije u hotelu "Marjan" u Splitu potpisali admiral Sveto Letica u ime RH i general-major Nikola Mladenić u ime Armije.⁷⁷

Govoreći o tim pregovorima, treba istaknuti da su vođeni u duhu dogovora i sklopljenih sporazuma na "globalnoj razini" u zemlji i inozemstvu (u Haagu i Ženevi) te odluka predsjednika i Vlade RH. Hrvatski stav bio je odlučan i jasan. Tražilo se potpuno premještanje jedinica i ustanova Armije s teritorija RH, i to najprije onih snaga koje su dovedene iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, pa tek onda sastava mirnodopskih garnizona, koji su se trebali premjestiti najkasnije do 25. prosinca 1991. godine⁷⁸ – naravno, uz zabranu dovođenja novih vojnih snaga na teritorij RH. Pritom treba istaknuti kako je takav stav bio u suprotnosti s prijedlogom saveznog sekretara za narodnu obranu, generala armije Veljka Kadijevića, koji je predlagao obrnuti redosljed izvlačenja. Kad na kraju sagledamo proces premještanja vojnih jedinica i ustanova, vidimo da se odvijao prema "scenariju" JNA. Najprije su ispražnjeni vojni objekti na teritoriju pod kontrolom hrvatskih vlasti, a potom se, i to ne u cijelosti, Armija počela povlačiti s okupiranih dijelova RH. S druge strane hrvatske vlasti jamčile su jedinicama i ustanovama JNA da će im biti omogućeno napuštanje teritorija RH sa svim naoružanjem, vojnom tehnikom i opremom, prijevoznim sredstvima i ostalom pokretnom imovinom. Pritom su pripadnici JNA morali predati vojne objekte i ustanove te naoružanje Teritorijalne obrane koje se nalazilo u njihovim rukama i dati jamstva da neće opet borbeno upotrebljavati premještene jedinice u ratu protiv RH, što su trebali osigurati promatrači Europske zajednice.⁷⁹

Paralelno s pregovorima Armija je razrađivala i planove napada na Šibenik (operacija "Obala-91") i Split (operacija "Orkan-91") s "krajnjim ciljem" zauzimanja istih, a pod krinkom potrebe deblokade tamošnjih garnizona i izvlačenja borbene tehnike, vojnika i članova njihovih obitelji iz njih.⁸⁰ U planovima napadnih djelovanja jedinica Kninskog korpusa JNA i Teritorijalne obrane Srpske Autonomne Oblasti Krajine na navedene gradove, blokirani garnizoni u njima imali su zadatak da odlučnom obranom svih vojnih objekata i gađanjem vitalnih objekata infrastrukture "sadejstvuju snagama korpusa u ovladavanju" istih. Pri-

⁷⁷ "Borbe sve oštrije", br. 325, 20. XI. 1991., 2.; "Prekid vatre", *SD*, br. 14715, 17. XI. 1991., 3.

⁷⁸ Prvobitni rok za povlačenje Armije s teritorija RH bio je 10. studenoga, ali je, odlukom Vlade RH, pomaknut na 25. prosinca 1991. godine.

⁷⁹ "Produžen rok za povlačenje JNA", *Borba*, br. 316, 11. XI. 1991., 7.; "Naređeno da oružje – ušuti", *SD*, br. 14657, 19. IX. 1991., 3.; "Hrvatska: primirje", *SD*, br. 14678, 10. X. 1991., 3.; "Kako 'iseliti' jugovojsku iz Hrvatske" – "Odgovor Tuđmana", *SD*, br. 14697, 29. X. 1991., 32.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 49.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 121., 140., 157., 163.-164., 182.-183., 287.; D. RUDOLF, *n. dj.*, 336.; I. GOLDSTEIN, *n. dj.*, 705.

⁸⁰ HR-HMDCDR, 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 625-1, Dana 27. 10. 1991. g., Formiranje taktičke grupe (TG-1), Naređenje. Pripremajući se za napad na Šibenik, komandant Kninskog korpusa general-major Vladimir Vuković naredio je formiranje Taktičke grupe 1 na čelu s komandantom, potpukovnikom Jovanom Grubićem, i njegovim zamjenikom, potpukovnikom Rankom Dabićem. Komandno mjesto trebalo joj je biti na području sela Đevrske, a osim jedinica iz sastava 180. i 221. motorizirane brigade 9. korpusa JNA, u njezinu su se sastavu trebala nalaziti i dva bataljuna vojnih jedinica pobunjenih Srba s područja SAO Krajine.

tom se od blokiranih vojnih jedinica u Šibeniku očekivalo da, u trenutku izbija-
nja snaga Kninskog korpusa na rub grada, izvrše proboj iz svojih objekata i spoje
se s njima, dok su blokirane snage u garnizonu Split trebale "samo" spriječiti
dovođenje svježih snaga Zbora narodne garde i MUP-a RH prema Šibeniku. Go-
voreći o navedenim planovima JNA, treba posebno istaknuti kako je u napadu
na Šibenik trebao sudjelovati i 60. ssrp PVO-a koji je nedugo prije toga izvučen
iz Šepurina.⁸¹ No, na kraju od svega toga nije bilo ništa jer je sve riješeno mirnim
putem. Osim toga, jedinice Kninskog korpusa (i pobunjenih Srba) nisu ni imale
snage za zauzimanje Šibenika i Splita, pa njihove planove napadnih operacija na
navedene gradove treba promatrati samo kroz sferu planiranja, bez mogućnosti
da se provedu u djelo. Iako im nije prijetila izravna opasnost od općeg napada
združenih jedinica JNA i pobunjenih Srba, Split i Šibenik, kao i Zadar, i dalje su
bili izloženi žestokim topničkim napadima. Dok su Zadar i Šibenik gađani iz
uporišta pobunjenih Srba u njihovu zaleđu, Split je bio izložen topničkim napa-
dima ratnih brodova JRM-a s mora. Nakon nekoliko slabijih napada tijekom ruj-
na i listopada, uz uvijek ista opravdanja da su oni samo odgovarali na hrvatske
napade, 15. studenoga 1991. uslijedio je najžešći napad na grad (gađani su i Brač
te Šolta) u kojem su gađani isključivo civilni ciljevi i tijekom kojeg su poginula
2 civila, dok ih je 9 ranjeno.⁸² S druge strane prividni mir na splitskom području
pokušao se krajem rujna i početkom listopada 1991. "osnažiti" sklapanjem spo-
razuma između komandi vojnih objekata te gradskih i općinskih vlasti, kojima
se jamčila obostrana sigurnost i rješavanje svih problema mirnim putem. No,
kao i mnogi drugi sporazumi potpisani i prije i nakon njih, i oni su bili samo
mrtvo slovo na papiru.⁸³

⁸¹ HR-HMDCDR, 2., kut. 5009, KM 1. Ko RV i PVO (Na KM 9. K), 15. 11. 1991. godine, Knin, Vojna tajna, Strogo poverljivo, "Orkan-91", Komandi 97. abr. 105. i 172. lbap, Borbeno naređenje Op. br. 10/12, kut. 6035, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1964, 13. 11. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, kut. 6045, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 625-2, 31. 10. 1991. godine, Knin (16,00 č), Komandi 1. partbr, Zapovest za izvođenje napadne operacije na grad Šibenik Op. br. 2, 18., inv. br. 1932, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 334-1, 31. 10. 1991. godine, Knin, Naređenje za angažovanje snaga JNA u Garnizonu Šibenik, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 625-1, 6. 11. 1991. godine, Knin, Obrazloženje odluke, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. _ _ 10. 1991. god., Angažovanje snaga za deblokadu Šibenika, Zahtev (IKM VPO – na ličnost komandanta).

⁸² "Split na udaru brodskih topova", *Borba*, br. 321-322, 16-17. XI. 1991., 3.; "Desant na Solin", *SD*, br. 14655, 17. IX. 1991., 3.; "Plotuni s mora – Marjan u plamenu", *SD*, br. 14663, 25. IX. 1991., 11.; "Barkasa na minu, mine na 'šker!'!", *SD*, br. 14664, 26. IX. 1991., 26.; "'Zolje' izbušile brodogradilište", *SD*, br. 14665, 27. IX. 1991., 18.; "Fregata zatvorila Splitska vrata", *SD*, br. 14686, 18. X. 1991., 32.; "Split se zna braniti", *SD*, br. 14714, 16. XI. 1991., 3.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 80.-81., 104., 258., 260.-265.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 268. U 17:30 14. studenoga 1991. u Splitskim vratima eksplodirao je patrolni čamac "Mukos", najvjerojatnije zbog nestručnog rukovanja posade. Po uobičajenom scenariju, Armija je za to optužila hrvatsku stranu te sutradan iz odmazde napala Split. Napadom je rukovodio komandant fregate "Split" kapetan fregate Dragan Jovin. Hrvatske snage s Brača i Šolte odgovorile su na napad te su pogodile i oštetile dva minolovca, raketni čamac 306 i fregatu "Split". Nakon teških gubitaka JRM-a krenulo je, sa zadatkom odmazde, iz Mostara prema Splitu šest zrakoplova, od kojih su hrvatski branitelji uspjeli srušiti čak tri.

⁸³ "Sporazum, ali i nelagodnost", *Borba*, br. 282, 8. X. 1991., 5.; "Ipak nešto na papiru!", *SD*, br. 14675, 7. X. 1991., 19.; "Sporazum Lora – BIS", *SD*, br. 14678, 10. X. 1991., 23.; "Potpisan sporazum Lora – BIS", *SD*, br. 14679, 11. X. 1991., 14.; "Dali ste riječ, potpukovniče", *SD*, br. 14711, 13. XI. 1991., 20.

Napokon je sklopljen sporazum!

Nakon dugotrajnih pregovora, 21. studenoga 1991. u selu Žitnić kod Drniša, u prisutnosti promatrača Europske zajednice, potpisan je sporazum o potpunom premještanju garnizona Split, Šibenik i Divulje s teritorija RH, koji su u ime Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ⁸⁴ potpisali komandant Kninskog korpusa general-major Vladimir Vuković i zamjenik komandanta VPO-a general-major Nikola Mladenčić, dok ga je u ime Vlade RH potpisao ministar pomorstva dr. Davorin Rudolf.⁸⁵ Sporazumom je dogovoreno “sigurno i potpuno premještanje svih materijalnih, tehničkih i borbenih sredstava i opreme u vlasništvu JNA iz garnizona Split, Šibenik i Divulje, kao i sve po-

⁸⁴ Smrću Josipa Broza Tita kolektivno Predsjedništvo SFRJ preuzelo je sva njegova prava i dužnosti, uključujući i one vrhovnog komandanta Oružanih snaga. Svoju funkciju u ratu Predsjedništvo SFRJ obavljalo je u svojstvu Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ, donoseći odluke većinom (najmanje 5 od 8) glasova, za koju je štabne poslove obavljao Savezni sekretarijat za narodnu obranu na čelu sa sekretarom koji je obnašao i dužnost načelnika Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ. Iako se Štab Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ formirao u vrijeme neposredne opasnosti od agresije na zemlju, vojni ga je vrh formirao već početkom 1991., a za njegovo postojanje jugoslavenska javnost, kao i čelnici većine republika, saznali su nakon tri sjednice Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ koje su održane u Beogradu 12., 14. i 15. ožujka iste godine. Kako u to vrijeme nije bio ispunjen nijedan uvjet za formiranje navedenog Štaba (nije bilo neposredne opasnosti od agresije, nije bilo objavljeno ratno stanje niti je Predsjedništvo SFRJ bilo donijelo odluku o njegovu formiranju), čelnici Hrvatske i Slovenije žestoko su se tome usprotivili, ali bez uspjeha, jer “Savezno vijeće Skupštine SFRJ, s dominantnim srpskim zastupnicima, 15. svibnja 1991. proglasilo je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o općenarodnoj obrani u kojem je izričito naglašeno da u slučajevima kada SSNO vrši štabne i stručne poslove za Predsjedništvo SFRJ, to čini u svojstvu Štaba Vrhovne komande”. Iako je Štab Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ trebao služiti kolektivnom Predsjedništvu SFRJ za zapovijedanje oružanom silom u svrhu obrane zemlje od agresije izvana, povjesničar Davor Marijan ističe da “na temelju kasnijeg razvoja događaja može se zaključiti da je svrha Štaba Vrhovne komande bila preusmjerenje vrhovnog komandovanja s Predsjedništva SFRJ na saveznog sekretara” za narodnu obranu, koji je postao stvarni, iako je to bilo protuustavno, vrhovni komandant Armije. Tako je na kraju načelnik Štaba Vrhovne komande general armije Veljko Kadijević preuzeo dužnost i ovlasti Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ, odnosno Predsjedništva SFRJ. S druge strane u knjizi *Moje viđenje raspada* general Kadijević izričito odbacuje takve tvrdnje, ističući kako Štab Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ nije vodio samostalnu politiku niti je, usprkos njegovoj paraliziranosti i nemogućnosti donošenja odluka, htio preuzeti ulogu Predsjedništva SFRJ. Opširnije vidi u V. KADIJEVIĆ, *n. dj.*, 6., 38.-40., 90., 94., 113.-114., 149.; B. JOVIĆ, *n. dj.*, 286.-310., 317., 319., 322.-323.; M. ŠPEGELJ, *n. dj.*, 187.; D. MARIJAN, “Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ: Vrhovna razina”, 659., 671., 674.-675., 683.-685.

⁸⁵ D. RUDOLF, *n. dj.*, 178.-180., 186.-187.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 321. Dr. Davorin Rudolf zaključio je, ovlašten od predsjednika dr. Franje Tuđmana i Vlade RH, u studenome i prosincu 1991. tri separata sporazuma (u Rijeci, Žitnici i Cavtatu) o primirju i odlasku jedinica JNA iz Hrvatske. Riječki sporazum, koji je dr. Rudolf sklopio 8. studenoga 1991. s komandantom 13. korpusa JNA general-potpukovnikom Marjanom Čadom, u prisutnosti i uz supotpis promatrača Europske zajednice, poslužio je hrvatskim pregovaračima “kao model za sve kasnije sporazume o povlačenju JNA iz njezinih vojarni u ostalim dijelovima Hrvatske”. Posljednji sporazum, kojim je dogovoren prekid sukoba na području od Ploča do granice RH s Crnom Gorom, sklopili su predstavnici Vlade RH za južnu Dalmaciju i ministri dr. Davorin Rudolf, dr. Ivan Cifrić (ministar zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva) i mr. Petar Kriste (ministar trgovine) s komandantom 9. VPS-a Boka viceadmiralom Miodragom Jokićem na hidrogliseru “Kрила Dubrovnika” kod Cavtata 7. prosinca 1991. godine.

kretno imovine aktivnih i umirovljenih pripadnika JNA”, za što je predviđen rok od trideset dana.⁸⁶ S druge strane Armija se obvezala predati RH sve vojne objekte u stanju u kakvom su se nalazili u trenutku potpisivanja sporazuma, zajedno s okolnim zemljištem i nepokretnom imovinom. Hrvatski pregovarači pokušali su u sporazum uključiti i drniško i sinjsko područje te otoke Lastovo i Vis, kao i pitanje povratka izbjeglica svojim domovima, ali je sve ostalo na tome da će o tim spornim pitanjima “naknadno biti govora”. Osim toga, kako bi se uopće mogao provesti, sporazumom je dogovoren i apsolutni prekid vatre i neprijateljstava na cjelokupnom području sjeverne i srednje Dalmacije. Kako bi “povećali svoj ulog” za pregovaračkim stolom, predstavnici Armije ponudili su i deblokadu jadranskih luka ako se vojnim jedinicama omogući da u miru i dostojanstveno napuste teritorij RH. Hrvatski su pregovarači to “objeručke” prihvatili, pa je dogovoreno da će luke biti deblokirane u 6 ujutro 23. studenoga 1991., istodobno kad je trebalo započeti i premještanje jedinica JNA i JRM-a iz Šibenika, “Divulja” i Splita. No, od toga nije bilo ništa.⁸⁷

Tijekom pregovora u Žitniću i Pakovu Selu, hrvatski pregovarači bili su spremni razgovarati o svemu osim o naoružanju Teritorijalne obrane općina Šibenik i Split (kao i drugih srednjodalmatinskih općina), za koje su tražili da se cjelokupno preda hrvatskoj strani. Suočeni s takvim stavom, pregovaračima Armije nije preostalo ništa drugo nego obvezati se da će predati cjelokupno oružje, opremu i druga pripadajuća sredstva Teritorijalne obrane hrvatskoj strani. Prema sporazumu, u roku sedam dana od njegova potpisivanja predstavnici Šibenika i Splita te Komande VPO-a trebali su zajedno, u prisutnosti promatrača Europske zajednice, obaviti uvid, napraviti popis i zapečatiti skladišta u kojima je bilo pohranjeno naoružanje Teritorijalne obrane. Zapečaćeno u skladištima, naoružanje se trebalo čuvati do odlaska vojnih jedinica s tog područja, kada bi se predalo hrvatskoj strani. Hrvatski pregovarači zalagali su se da primopredaja naoružanja Teritorijalne obrane ide paralelno s premještanjem, a ne, kako je na kraju i dogovoreno, tek nakon potpunog povlačenja jedinica JNA i JRM-a s navedenog područja. No, kako količina nađenog naoružanja Teritorijalne obrane u “Divuljama” i “Lori” nije odgovarala knjigovodstvenom stanju, pripadnici Zbora narodne garde i MUP-a RH 26. studenoga 1991. prekinuli su dva dana prije započeto premještanje Armije te su ponovno blokirali vojne objekte na splitskom području, čime je premještanje iz njih postalo poseban slučaj, odvojen od premještanja jedinica iz garnizona Šibenik.⁸⁸

⁸⁶ HR-HMDCDR, 7., kut. 8, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 704-1, Dana 21. 11. 1991. godine, Knin, Sporazum o izmeštanju garnizona Split, Šibenik i Divulje; “Ženevsko primirje pod okriljem UN”, NA, br. 2753, 28. XI. 1991., 6. Govoreći o zadanom roku, pripadnici Armije odmah su istaknuli da on vrijedi “samo pod uslovom nesmetanog upućivanja motorizovanih kolona, železničkih kompozicija, brodova i ljudstva za utovar”. “Armija pakuje kovčege”, SD, br. 14721, 23. XI. 1991., 10.; D. RUDOLF, *n. dj.*, 180.-185.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 321.

⁸⁷ “Armija pakuje kovčege”, SD, br. 14721, 23. XI. 1991., 10.; “Nećemo dozvoliti da se ponovi Zadar ili Sinj”, SD, br. 14722, 24. XI. 1991., 18.; “Treći konvoj JA krenuo iz Šibenika”, SD, br. 14727, 29. XI. 1991., 8.

⁸⁸ “Marjan bez Tita”, *Borba*, br. 337, 2. XII. 1991., 4.; “Dračevac sutra – hrvatski”, SD, br. 14724, 26. XI. 1991., 4.-5.; “Divulje duguju oružje”, SD, br. 14725, 27. XI. 1991., 3.; “JA dobila ‘prekomandu’”, SD, br. 14732, 4. XII. 1991., 3.

Dan poslije, 22. studenoga 1991., u Zagrebu je potpisan Sporazum o premještanju jedinica JNA s teritorija Republike Hrvatske kojim je, za razliku od separatnog sporazuma potpisanog u Žitniću, dogovoreno premještanje vojnih jedinica i ustanova s cjelokupnog teritorija RH. Sporazum su, uz davanje jamstava da će se pridržavati dogovora i preuzetih obveza, u prisutnosti promatrača Europske zajednice Dirka van Houtena, u ime Vlade RH i Hrvatske vojske te Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ potpisali pukovnik Imra Agotić i general-potpukovnik Andrija Rašeta.⁸⁹ Navedeni sporazumi potvrđeni su 23. studenoga 1991. u Ženevi “konačnim sporazumom” o deblokadi vojnih objekata i ustanova te premještanju jedinica Armije s teritorija RH, koji su, uz pokroviteljstvo posebnog izaslanika Ujedinjenih naroda Cyrusa Vancea, potpisali dr. Franjo Tuđman, Slobodan Milošević i general-armije Veljko Kadjević.⁹⁰

Odlazak jedinica JNA i JRM-a s područja Šibenika

Premještanje jedinica, naoružanja, vojne tehnike i opreme te obitelji oficira JNA iz Šibenika započelo je 25. studenoga 1991. te je trajalo do 24. prosinca (prema prvotnim planovima trebalo je završiti do 18. prosinca) iste godine. U navedenom razdoblju iz grada su evakuirani sljedeći objekti: najveći vojni kompleks na području Šibenika, vojarna “Rade Končar”, na čijem je čelu bio potpukovnik Đuro Karajlović i u kojoj se nalazila 11. proleterska brigada mornaričke pješadije (pbrmp), najsnažnija jedinica na tom području, vojarna “Ante Jonić”, skladište mina “Minerska” te skladište goriva za ratne brodove i čamce JRM-a “Duboka”.⁹¹ Evakuirani su i skladište “Jamnjak” te baterija “Ražine”, u čijim su se podzemnim spremištima (većim dijelom u “Ražinama”, a manjim u “Jamnjaku”) čuvale velike količine naoružanja, vojne tehnike i opreme Teritorijalne obrane šibenske općine. S početkom premještanja garnizona Šibenik Armija je dopustila općinskim i gradskim vlastima da, zajedno s pripadnicima JNA i u prisutnosti promatrača Europske zajednice, obave uvid u stanje naoružanja Teritorijalne obrane, pri čemu je utvrđeno kako je uskladišteno oružje na broju i u ispravnom stanju. Navedeni objekti predani su hrvatskim vlastima 10. prosinca 1991. zajedno s naoružanjem i opremom Teritorijalne obrane, koje je ostalo zapečaćeno u skladištima s tri pečata (šibenskih vlasti, Europske zajednice i JNA) i bez prava korištenja do 25. prosinca iste godine kada je, prema sporazumu iz Žitnića, i službeno trebalo prijeći u hrvatske ruke.⁹²

⁸⁹ F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 293., 298.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 318.-320.

⁹⁰ “Hrvatska deblokira vojarne, armija počinje s povlačenjem”, *SD*, br. 14723, 25. XI. 1991., 4.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 327.

⁹¹ HR-HMDCDR, 2., kut. 6035, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2090, 30. 11. 1991. godine, Dnevni operativni izvještaj; “Zapelo za opremu TO”, *Borba*, br. 332, 27. XI. 1991., 2.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 189.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 221.-222.

⁹² “Marjan bez Tita”, *Borba*, br. 337, 2. XII. 1991., 4.; “Tri jedinice moga brata”, *NA*, br. 2759, 25. XII. 1991., 18.-19.; “Sporazum na ledu”, *SD*, br. 14725, 27. XI. 1991., 4.; “Armija ide u Grahovo”, *SD*, br. 14726, 28. XI. 1991., 8.; “Treći konvoj JA krenuo iz Šibenika”, *SD*, br. 14727, 29. XI. 1991., 8.; “Sačuvano oružje TO”, *SD*, br. 14729, 1. XII. 1991., 7.; “Armija napustila Jamnjak i

Premještanje istih odvijalo se na dva načina, kopnom i morem. Kao i tijekom evakuacije vojnih jedinica iz Zadra, većina šibenskog garnizona JNA premještena je pod "dirigentskom palicom" Komande Kninskog korpusa i uz pomoć rezervista te motornih vozila iz 9. automobilskog bataljuna i 405. pozadinske baze iz sastava navedenog korpusa, preko Benkovca i Knina za Bosansko Grahovo i Drvar u Bosni i Hercegovini, gdje su izvučena sredstva istovarivana i skladištena.⁹³ Tim "SMB-konvojima" premještalo se ljudstvo, naoružanje, streljivo, vojna tehnika i oprema te pokretna imovina iz svih navedenih vojnih objekata. Pritom se odnosilo sve što se moglo, umjesto samo pokretne imovine, a iza JNA ostale su hrpe smeća i demolirani vojni objekti.⁹⁴ Njihovo premještanje na područje susjednih republika bilo je u skladu sa sporazumom iz Zagreba prema kojem su jedinice, vojna tehnika i oprema iz objekata JNA na hrvatskom teritoriju, pa tako i garnizona Šibenik, morali biti odvezeni najmanje 20 kilometara od granice RH te nisu smjeli biti upotrijebljeni u borbenim djelovanjima protiv nje.⁹⁵ No, Armija se tih odredbi nije u potpunosti pridržavala, zbog čega je i bio odgođen početak premještanja vojnih jedinica iz grada. Tako su sredstva 602. mornaričke pozadinske baze samo prebačena u Knin u sastav 405. pozadinske baze 9. korpusa JNA, dok je dio 142. pokretnog obalsko-artiljerijskog diviziona razmješten u području sela Vrbnik, odakle je korišten u daljnjim napadima na dalmatinska sela i gradove. Osim toga, odlukom Komande Kninskog korpusa u njegov sastav ušla je 11. proleterska brigada mornaričke pješadije, preimenovana u 11. proletersku motoriziranu brigadu (pmtbr), koja se trebala popunjavati rezervistima s teritorija Vojnog odsjeka Drvar.⁹⁶ Na osnovi pregledanih dokumenata JNA, tijekom tih mjesec dana iz vojnih objekata u gradu ukupno je izašlo 1 987 motornih vozila

Ražine", *SD*, br. 14739, 11. XII. 1991., 8.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 189.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 222.

⁹³ HR-HMDCDR, 2., kut. 6005, Komanda 9. korpusa, str. pov. br. 688-1, 14. 11. 1991. godine, Premeštanje jedinica 8. VPS u garnizon Knin, Naređenje, 7., kut. 11, Komanda 9. korpusa, Str. Pov. broj 38-54, od 22. 11. 1991. godine, Izmeštanje jedinica i MS iz garnizona Šibenik i Split. Komanda Kninskog korpusa imenovala je i komisiju iz svojih redova u sastavu: pukovnik Branimir Bajić (pomoćnik komandanta korpusa za pozadinu), kao predsjednik, potpukovnik Kosta Novaković (načelnik odsjeka za operativno-nastavne poslove), kao zamjenik predsjednika te, kao članovi, majori Milorad Čosić (referent u organu bezbjednosti) i Slavko Kralj (referent u organu za moralno vaspitanje) te kapetan I. klase Izet Bijedić (referent u operativno-nastavnom organu), kojoj je povjeren zadatak premještanja jedinica JNA i JRM-a iz Šibenika.

⁹⁴ "SMB-konvoj krenuo iz Šibenika", *SD*, br. 14724, 26. XI. 1991., 32.; "Konvoji dolaze i odlaze", *SD*, br. 14730, 2. XII. 1991., 2.; "U konvoju i obitelji JA-oficira", *SD*, br. 14738, 10. XII. 1991., 7.; "Pokušali odnijeti bojlere i parket", *SD*, br. 14742, 14. XII. 1991., 32.; "Opasnost na rubu grada", *SD*, br. 14745, 17. XII. 1991., 3.; "Opustošena Duboka", *SD*, br. 14748, 20. XII. 1991., 8.

⁹⁵ HR-HMDCDR, 2., kut. 6035, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2066, 26. 11. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 318.-320.

⁹⁶ HR-HMDCDR, 2., kut. 5009, Komanda 9. korpusa, Iskustva u izvođenju b/d do 09. 12. 1991. god., decembar 1991. god., 15, 39, 56, kut. 6005, Komanda 9. korpusa, str. pov. br. 688-1, 14. 11. 1991. godine, Premeštanje jedinica 8. VPS u garnizon Knin, Naređenje, 7., kut. 11, Komanda 9. korpusa, Str. Pov. broj 38-54, od 22. 11. 1991. godine, Izmeštanje jedinica i MS iz garnizona Šibenik i Split; "Sporazum na ledu", *SD*, br. 14725, 27. XI. 1991., 4.; "Armija ide u Grahovo", *SD*, br. 14726, 28. XI. 1991., 8.

nakrcanih naoružanjem, opremom, hranom, strojevima, starješinama, vojnima i članovima njihovih obitelji te osobnim stvarima i namještajem iz vojnih stanova i objekata u Šibeniku. Pri premještanju vojnih jedinica iz grada na čelu kolone išla su vozila MUP-a RH i Vojne policije JNA. Isti je raspored bio i u sredini te na začelju kolone. Najprije se premještalo naoružanje, vojna tehnika i oprema, kako ne bi ništa ostalo hrvatskim snagama, zatim imovina oficira, podoficira, građanskih osoba na službi u JNA i ostalih građana koji su se željeli iseliti, te na kraju ljudstvo, jedinice i ustanove šibenskog garnizona JNA.⁹⁷ S jedinicama su se iseljavale i obitelji vojnih osoba te civili koji su, osjećajući se ugroženima u Šibeniku, odlučili napustiti grad. Uglavnom su odlazili osobnim automobilima, odnoseći sa sobom sve što su mogli ponijeti. Njihovo iseljavanje nadgledala je posebna komisija Fonda za stanovanje Skupštine općine Šibenik te pripadnici MUP-a RH, koji su im jamčili sigurnost i imali zadatak pregledati stanove prije odlaska obitelji vojnih osoba iz njih.⁹⁸

⁹⁷ HR-HMDCDR, 2., kut. 6028, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2093, 1. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2096, 2. 12. 1991. godine, Knin, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2102, 3. 12. 1991. god., Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. broj 19-2110, 04./05. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2114, 5. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2117, 6. 12. 1991. god., Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2121, Dana 7. 12. 1991. g., Knin, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2129, 8. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2137, 9. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Strogo pov. br. 571-49, 10. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Strogo pov. br. 19-2158, 11. 12. 1991. god., Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2160, 12. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2168, 13. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. broj 19-2170, 14. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2172, 15. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2179, 17. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2181, 18. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2191, 19. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. broj 19-2194, 20. 12. 1991. godine, Dnevni operativni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Strogo pov. br. 19-2199, 21. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2208, 23. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2216, Dana 25. 12. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, kut. 6035, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2054, 23. 11. 1991. godine, Dnevni operativni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2064, 25. 11. 1991. godine, Dnevni operativni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2066, 26. 11. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2068, Dana 27. 11. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. broj 19-2072, 28. 11. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. K, Str. pov. broj 19-2081, 29. 11. 1991. godine, Redovni borbeni izvještaj, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-2090, 30. 11. 1991. godine, Dnevni operativni izvještaj, kut. 6045, Komanda Vojnopomorske oblasti – IKM, Pov. br. 167-1/74-3164, 29. 11. 1991. godine, 7., kut. 8, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 755-1, Dana 3. 12. 1991. g., Knin, Sastanak sa ministrom u Vladi Republike Hrvatske, izvještaj, kut. 11, Komanda 9. korpusa, Str. Pov. broj 38-54, od 22. 11. 1991. godine, Izmeštanje jedinica i MS iz garnizona Šibenik i Split; "Na slobodi nakon 104 dana zatočeništva", NA, br. 2754, 4. XII. 1991., 12.-13.; "Feniks pozadine", NA, br. 2762, 9. I. 1992., 24.-25.

⁹⁸ "U konvoju i obitelji JA-oficira", SD, br. 14738, 10. XII. 1991., 7.; "Pokušali odnijeti bojlere i parket", SD, br. 14742, 14. XII. 1991., 32.; "Opasnost na rubu grada", SD, br. 14745, 17. XII. 1991., 3.

S druge strane, manji dio šibenskog garnizona premješten je morskim putem unajmljenim inozemnim teretnim te brodovima JRM-a u Crnu Goru. Na taj način preseljen je manji dio naoružanja, vojne tehnike i opreme iz šibenskih vojarni i vojnih objekata te podvodne mine i eksploziv iz skladišta "Minerska" i gorivo iz skladišta "Duboka" (gorivo se čuvalo u tri golema rezervoara, od kojih je svaki imao kapacitet 1 410 000 litara), odakle je Armija uspjela izvući sve uskladištene zalihe. Njihovo iseljavanje pratili su timovi promatračke misije Europske zajednice, koji su nadgledali i višednevno ukrcavanje naoružanja, vojne tehnike, opreme i imovine na brodove u šibenskoj luci te njihovo isplavlivanje prema luci Bar u Crnoj Gori.⁹⁹

Gledajući u cjelini, usprkos problemima u početku i nekoliko prekida zbog kršenja primirja od strane JNA na području Drniša, Pakova Sela i u skradinском zaleđu, opisano premještanje, čiji su cjelokupni proces nadgledali promatrači Europske zajednice, prošlo je bez većih incidenata. Armija je imala manje primjedbe na brojna ograničenja i ponašanje pripadnika Zbora narodne garde i MUP-a RH tijekom premještanja, dok je hrvatska strana bila nezadovoljna nepridržavanjem odredbi sporazuma od strane JNA. Uz to su pripadnici Armije gotovo svakodnevno protestirali i zbog nemogućnosti komuniciranja između jedinica i vojnih objekata, maltretiranja, šikaniranja i prijetnji njihovim obiteljima na poslu i u školi te zbog nasilnog useljavanja u vojne stanove i uzurpacije njihove imovine.¹⁰⁰ Usprkos brojnim primjedbama tijekom premještanja jedinica, opreme i naoružanja, JNA je pred kraj navedenog procesa ipak otvoreno priznala da "u dosadašnjem izmeštanju i predisllokaciji MTS iz garnizona Šibenik Hrvatska strana se uglavnom pridržavala potpisanog sporazuma i nije činila ozbiljnije poteškoće i ometanja", naglasivši pritom kako "nijedno vozilo niti pak bilo koja količina MTS nije u toku izmeštanja oduzeta".¹⁰¹ Osim toga, i hrvatska je strana imala "razloga za zadovoljstvo" jer joj je JNA

⁹⁹ HR-HMDCDR, 2., kut. 6045, Komanda Vojnopomorske oblasti – IKM, Str. pov. broj 167-1/74-1849/2, 26. 10. 1991. godine, Naređenje za premeštanje jedinica, izvod; "Na slobodi nakon 104 dana zatočeništva", *NA*, br. 2754, 4. XII. 1991., 12.-13.; "Jugovojska ide kopnom i morem", *SD*, br. 14733, 5. XII. 1991., 12.; "Seli i 'Minerska'", *SD*, br. 14734, 6. XII. 1991., 10.; "U konvoju i obitelji JA-oficira", *SD*, br. 14738, 10. XII. 1991., 7.; "Hrvatska vojska u Ražinama i Jamnjaku", *SD*, br. 14740, 12. XII. 1991., 13.; "Opasnost na rubu grada", *SD*, br. 14745, 17. XII. 1991., 3.; "Opustošena Duboka", *SD*, br. 14748, 20. XII. 1991., 8.; "Streljivo 'JNA' letjelo u nebo", *SD*, br. 14751, 23. XII. 1991., 6.

¹⁰⁰ HR-HMDCDR, 2., kut. 6028, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1804, 30. 10. 1991. godine, (06,00 časova), Dnevni operativni izvještaj, kut. 6045, Komanda Vojnopomorske oblasti, Str. pov. br. 167-1/47-4759, 29. 10. 1991. godine, DNERAP (IKM VPO Vis), Komanda VPO, Komisija za kontrolu primirja, Pov. br. 167-1/47-5182, 29. 11. 1991. godine, Izveštaj o radu sa misijom EZ dana 29. 11. 1991. godine, Komanda VPO, Komisija za kontrolu primirja, Pov. br. 167-1/47-5249, 3. 12. 1991. godine, Izveštaj o radu sa misijom EZ 3. 12. 1991. godine, Komanda VPO, Komisija za kontrolu primirja, Pov. broj 167-1/47-5261, 4. 12. 1991. godine, Izveštaj o radu sa misijom EZ dana 4. 12. 1991. godine; "Blokada popušta na obje strane", *Borba*, br. 331, 26. XI. 1991., 4.; "Seoba zastala", *Borba*, br. 349-350, 14.-15. XII. 1991., 2.; "Vojsci ne daju 'ča'?", *Borba*, br. 351, 16. XII. 1991., 3.; "Odgodena evakuacija vojarni iz Šibenika", *SD*, br. 14723, 25. XI. 1991., 32.; "Zaustavljen konvoj", *SD*, br. 14741, 13. XII. 1991., 9.

¹⁰¹ HR-HMDCDR, kut. 6029, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 571-65, 20. 12. 1991. godine, Zapovest za marš Op. br. 1 (Komandi 11. pbrmp).

prilikom premještanja predala i neznatne količine “trofejnog i naoružanja za obuku omladine” Streljačkog saveza Općine Šibenik.¹⁰²

Odlazak jedinica JNA i JRM-a s područja Splita

Kao što je već prije rečeno, kako količina nađenog naoružanja Teritorijalne obrane uskladištenog u “Lori” i “Divuljama” nije odgovarala knjigovodstvenom stanju, nastali su problemi te je došlo do zastoja (“prvi prekid”) u procesu premještanja vojnih jedinica i ustanova sa splitskog područja. Želeći opravdati manjak, predstavnici Armije tvrdili su hrvatskim sugovornicima kako su, prebacujući oružje na različita mjesta, izgubili evidenciju i kontrolu nad dijelom naoružanja, ističući pritom i kako je “deo naoružanja TO izgoreo u požaru koji je izazvan dejstvom paravojnih formacija RH, u jednom od napada na kompleks objekata Lora”. Naglašavajući kako sporazum iz Žitnića ne predviđa “zaustavljanje realizacije sporazuma u slučaju da se nađeno stanje razlikuje od traženog”, predstavnici Armije tražili su od hrvatskih pregovarača da se, zajedno sa Šibenikom, započne i s premještanjem vojnih jedinica sa splitskog područja. No predstavnici Kriznog štaba Grada Splita i Vlade RH ostali su odlučni u svojim stavovima, odbijajući sve zahtjeve JNA, te su i dalje blokirali premještanje vojnih jedinica iz “Divulja” i Splita dok se ne riješi pitanje naoružanja Teritorijalne obrane.¹⁰³ Postojeća razmimoilaženja na kraju su, nakon sedmosatnih pregovora, riješena 3. prosinca 1991. potpisivanjem u hotelu “Marjan” u Splitu aneksa sporazuma iz Žitnića koji su, u prisutnosti promatrača Europske zajednice Pera Hvalkofa, potpisali ministri dr. Davorin Rudolf, mr. Petar Kriste i dr. Ivan Cifrić u ime Vlade RH te zamjenik komandanta VPO-a general-major Nikola Mladenić u ime Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ. Sporazumom se Komanda VPO-a obvezala predati hrvatskoj strani cjelokupno naoružanje Teritorijalne obrane, uz napomenu da “utvrđene razlike u naoružanju, municiji, opremi i drugim sredstvima, dogovoreno će se kompenzirati na način koji će utvrditi zajednička komisija”. Pritom nije imala podršku Komande 9. korpusa JNA. Dogovoreno je da će se predaja zapečaćenog naoružanja Teritorijalne obrane, pohranjenog u vojnoj bazi “Divulje” kod Trogira, obaviti na dan napuštanja baze, dok će se predaja naoružanja pohranjenog u Ratnoj luci “Lora” obaviti dva dana prije odlaska vojnih jedinica

¹⁰² HR-HMDCDR, 7., kut. 8, Komanda 9. korpusa, Str. pov. broj 756-1, Dana 4. 12. 1991. g., Knin, Sastanak u s. Žitnić, izveštaj.

¹⁰³ HR-HMDCDR, 2., kut. 6035, Komanda VPO, Komisija za kontrolu primirja, Pov. br. 167-1/47-5146, 28. 11. 1991. godine, Izveštaj o radu sa misijom EZ, dana 27/28. 11. 1991. godine, kut. 6045, Komanda VPO, Pov. broj 167-1/47-5124, 26. 11. 1991. godine, Problemi u realizaciji sporazuma (koji je potpisan 21. 11. 1991. u Žitniću), Komanda Vojnopomorske oblasti – IKM, Pov. br. 167-1/74-3164, 29. 11. 1991. godine, 7., kut. 8, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 755-1, Dana 3. 12. 1991. g., Knin, Sastanak sa ministrom u Vladi Republike Hrvatske, izveštaj; F. GRE-GURIĆ, *n. dj.*, 321.-322.; D. RUDOLF, *n. dj.*, 188.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 318.-320.

iz nje.¹⁰⁴ Uz to je sporazumom u hotelu "Marjan" dogovoreno da će Armija napustiti splitsko područje morskim putem do 25. prosinca 1991., da će se jedinice, zajedno s opremom, naoružanjem i drugom pokretnom imovinom, najprije premjestiti u Ratnu luku "Lora", odakle će se brodovima prebaciti u Crnu Goru, te da će se baza "Divulje" evakuirati samostalno, neovisno o garnizonu Split. O samom redosljedu iseljavanja vojnih objekata nije se pregovaralo jer su predstavnici Armije smatrali kako je to "njihov problem". S druge strane Vlada RH obvezala se osigurati obiteljima pripadnika JNA koje su se željele odseliti siguran odlazak s cjelokupnom imovinom (osobnim stvarima, namještajem, automobilima...) i nakon 25. prosinca 1991. godine.¹⁰⁵ Osim toga dogovorena je i deblokada svih hrvatskih luka (Rijeke, Zadra, Šibenika, Splita i Ploča) osim Dubrovnika, što su izričito tražili hrvatski pregovarači pa je, istoga dana kad je potpisan sporazum, Komanda VPO-a napokon ukinula treću pomorsku blokadu koju je bila uvela 8. studenoga 1991. godine. Time je opet bila dopuštena slobodna plovidba Jadranom (sjeverno od Dubrovnika).¹⁰⁶

Pošto je usuglašen i potpisan sporazum o odlasku vojnih jedinica i ustanova iz Splita i "Divulja" nastavljene su već prije započete pripreme istih za njihov konačni odlazak sa splitskog područja. Za razliku od premještanja jedinica Armije iz Zadra te donekle iz Šibenika, dogovoreno premještanje trebalo se u potpunosti obaviti morskim putem, što je i učinjeno. Da bi se to omogućilo, dogovoreno je da se sve jedinice i ustanove te vojna oprema i tehnika iz svih nezauzetih vojnih objekata na splitskom području prebace u Ratnu luku "Lora", odakle će biti premještene brodovima u Crnu Goru. Paralelno s njima trebala je biti premještena i baza "Divulje". Kako bi premještanje vojnih jedinica sa splitskog područja moglo započeti, pripadnici Hrvatske vojske morali su razminirati ulaz u "Loru" i područje Kaštelanskog zaljeva, što su nakon višednevnih problema zbog lošeg vremena učinili 3. prosinca 1991. godine. Nakon toga premještanje je napokon moglo započeti. U skladu s tim istoga

¹⁰⁴ U skladištima u "Lori" i "Divuljama" čuvalo se naoružanje Teritorijalne obrane Općine Split i sedam općina koje gravitiraju splitskom području (Brač, Trogir, Kaštela, Solin, Hvar, Omiš i Imotski). Osim velikih količina koje su se "negdje putem izgubile", JNA je u rujnu 1991. cjelokupno naoružanje Teritorijalne obrane Trogira i Brača prebacila brodovima u Crnu Goru.

¹⁰⁵ HR-HMDCDR, 2., kut. 6045, Komanda VPO, Str. pov. broj 167-1/47-5231, 3. 12. 1991. godine, Aneks sporazuma od 21. 11. 1991. sklopljenom u Žitniću, 7., kut. 8, Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 755-1, Dana 3. 12. 1991. g., Knin, Sastanak sa ministrom u Vladi Republike Hrvatske, izveštaj; "Oružje na broju vojska odlazi", *Borba*, br. 339, 4. XII. 1991., 5.; "Ministri i Komanda VPO", *SD*, br. 14730, 2. XII. 1991., 3.; "Jadranom se ponovno plovi", "JA dobila 'prekomandu'", *SD*, br. 14732, 4. XII. 1991., 3., 6.; "Ostavljaju nam pustoš i - mine!", *SD*, br. 14741, 13. XII. 1991., 8.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 84.-85., 268.-269.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 318.-319., 321.-322.; D. RUDOLF, *n. dj.*, 188.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 212.

¹⁰⁶ "Potpuna blokada pomorskih luka", *Borba*, br. 314-315, 9.-10. XI. 1991., 7.; "Oružje na broju vojska odlazi", *Borba*, br. 339, 4. XII. 1991., 5.; "Jadranom se ponovno plovi", "JA dobila 'prekomandu'", *SD*, br. 14732, 4. XII. 1991., 3., 6.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 74.-86.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 247., 321. Tijekom pregovora hrvatski pregovarači pokrenuli su pitanje dubrovačkog područja, ali bez uspjeha, jer Komanda VPO-a nije bila nadležna za to te je suglasnost za deblokadu Dubrovnika morao dati Štab Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ. Brodovi su mogli uplovljavati u dubrovačku luku, ali su prethodno bili podvrgnuti kontroli putnika i tereta u luci Zelenika u Crnoj Gori.

dana počelo je preseljenje jedinica, ustanova, vojne tehnike i opreme Armije te je u sljedećih mjesec dana sa splitskog područja iseljeno sedam vojnih objekata brodovima u Bar u Crnu Goru.¹⁰⁷ Iseljeni su sljedeći objekti: vojarna "Prvi splitski odred", smještena u Dračevcu na putu od Splita prema Solinu, u kojoj se nalazio 290. bataljun Vojne policije, najjača vojna snaga na tom području, zgrada Vojnoga suda, ratno komandno mjesto VPO-a i JRM-a, konspirativnog imena "Objekat 182", smješteno u brdu Drognjuš između sela Korešnica i Žrnovnice, zgrada Komande VPO-a na Zvončacu, u narodu poznata kao "Banovina", vojni objekt na Kozjaku koji je, kao centar veze i jedina mogućnost komunikacije s Beogradom, bio od vitalnog značaja za JNA na tom području, višenamjenska baza "Divulje" kod Trogira i Ratna luka "Lora" u kojoj su se nalazili Mornarički školski centar "Maršal Tito", vojni učilišni objekt za školovanje mornaričkog oficirskog kadra, Zavod za elektroniku, Hidrografski institut te ratna flota JRM-a.¹⁰⁸ Vojni su se objekti i ustanove, osim u slučaju baze "Divulje", najprije iseljavali u "Loru", gdje se obavljao prekrcaj naoružanja, streljiva, vojne tehnike i opreme, kamiona, cisterni, pokućstva i namještaja te ljudstva na brodove kojima odlaze u Crnu Goru. Cjelokupni proces iseljavanja nadgledali su promatrači Europske zajednice, "SMB-konvoje" do luke pratila su vozila MUP-a RH te je sve prošlo bez ikakvih ispada i incidenata, zahvaljujući i apelu predsjednika Kriznog štaba Splita Zvonimira Puljića Splićanima da s dostojanstvom i mirom isprate vojne kolone koje odlaze iz grada. Kako za potrebe "velike selidbe" nisu bili dovoljni raspoloživi brodovi JRM-a i crnogorskih brodskih kompanija, Armija je unajmila i velike inozemne teretne brodove, od kojih su neki vozili i po nekoliko tura. Kao i u slučaju Šibenika, prioritet pri premještanju imalo je naoružanje, streljivo, vojna tehnika i oprema te skupocjeni uređaji iz Mornaričkog školskog centra "Maršal Tito", kako ne bi ništa ostalo hrvatskim snagama. Završetkom premještanja tog "dragocjenog tereta" uslijedilo je iseljavanje imovine oficira, podoficira i građanskih osoba na službi u Armiji, kao i ostalih građana sa splitskog područja koji su se željeli iseliti, da bi na kraju na red došli vojnici, starješine i njihove obitelji.¹⁰⁹

¹⁰⁷ "I brodovi i kamioni konačno krenuli", *Borba*, br. 340, 5. XII. 1991., 3.; "Ispraćaj s prezirom", "JA dobila 'prekomandu'", *SD*, br. 14732, 4. XII. 1991., 3., 6.

¹⁰⁸ HR-HMDCDR, 2., kut. 6045, Komanda VPO, Komisija za kontrolu primirja, Pov. br. 167-1/47-5182, 29. 11. 1991. godine, Izveštaj o radu sa misijom EZ dana 29. 11. 1991. godine; "I brodovi i kamioni konačno krenuli", *Borba*, br. 340, 5. XII. 1991., 3.; "Podstanar u Lori", *Borba*, br. 352, 17. XII. 1991., 7.; "Okupatoru se ne ide iz Dalmacije", *SD*, br. 14725, 27. XI. 1991., 8.; "Ispraćaj s prezirom", *SD*, br. 14732, 4. XII. 1991., 3.; "Armija napušta Žrnovnicu", *SD*, br. 14735, 7. XII. 1991., 6.; "Banovina opet hrvatska", *SD*, br. 14738, 10. XII. 1991., 8.; "Hrvatski barjak na Komandi VPO", *SD*, br. 14744, 16. XII. 1991., 1.; "Sv. Luka opet na Kozjaku", *SD*, br. 14753, 27. XII. 1991., 10.-11.; F. GREGURIĆ, *n. dj.*, 303.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 207.; I. JELIĆ, 21., 26., 157., 358.

¹⁰⁹ HR-HMDCDR, 2., kut. 5002, Savezni sekretarijat za narodnu obranu, Saobraćajna uprava, Str. pov. br. 460-284, 22. 11. 1991. godine; "I brodovi i kamioni konačno krenuli", *Borba*, br. 340, 5. XII. 1991., 3.; "Dračevac sutra-hrvatski", *SD*, br. 14724, 26. XI. 1991., 4.-5.; "Žrnovnica na čekanju", *SD*, br. 14734, 6. XII. 1991., 12.; "Armija napušta Žrnovnicu", *SD*, br. 14735, 7. XII. 1991., 6.; "Banovina opet hrvatska", *SD*, br. 14738, 10. XII. 1991., 8.; "Split dobiva svoje oružje", *SD*, br. 14739, 11. XII. 1991., 9.; "Banovina bez 'JNA'", *SD*, br. 14742, 14. XII. 1991., 9.; "Nedostaje oružja TO", *SD*, br. 14749, 21. XII. 1991., 6.; "Otišlo i dvjesta obitelji oficira", *SD*, br. 14750, 22.

Zajedno s vojnim jedinicama iseljavale su se i oficirske obitelji koje su odlučile napustiti splitsko područje. Njihovo seljenje nadgledala je posebna komisija, formirana od strane Kriznog štaba i Izvršnog vijeća Općine Split, u suradnji sa stambenom komisijom JNA i u prisutnosti promatrača Europske zajednice. Prije samog početka Armija je morala dostaviti hrvatskoj strani listu oficirskih obitelji koje će se iseliti kako bi se mogla osigurati njihova sigurna evakuacija. Organi vlasti grada Splita svakoj su obitelji osigurali policijsku pratnju i nesmetan odlazak od njihovih stanova do "Lore". Na kraju je sa splitskog područja otišlo oko 450 oficirskih obitelji (iako je najavljivano da će ih biti i do 1 400), od kojih je jedan mali dio otišao kopnenim putem prema Bosni i Hercegovini te dalje prema Srbiji i Crnoj Gori. Premještanje je potrajalo do 4. siječnja 1992., kada su posljednji pripadnici Armije napustili Split i morskim putem otišli u Crnu Goru.¹¹⁰

Paralelno s premještanjem vojnih jedinica iz Splita trajalo je i njihovo iseljavanje iz baze "Divulje" kod Trogira, na čijem je čelu bio pukovnik Jovan Strugar i u kojoj su se nalazile oklopne, mornaričko-pješadijske, desantne i jedinice protivzračne obrane, crnogorski rezervisti iz Nikšića te helikopteri i lovački avioni tipa "Galeb" i "Jastreb". Premještanje navedenih jedinica, vojne tehnike i opreme započelo je 4. prosinca 1991., provodilo se također morskim putem vojnim i unajmljenim teretnim brodovima crnogorskih brodskih kompanija prema luci Bar, a posljednji pripadnici Armije napustili su bazu krajem prosinca iste godine. Nakon dolaska u Crnu Goru baza je rasformirana, dok je njezin "posljednji komandant", pukovnik Jovan Strugar, zbog hrabrog držanja u okruženju odlikovan Ordenom za hrabrost.¹¹¹ Govoreći o premještanju vojnih objekata i jedinica, komandant 9. VPS-a Boka viceadmiral Miodrag Jokić istaknuo je kako su za preseljenje krupnih jedinica iz šibenskog i splitskog, kao i iz pulskog i riječkog garnizona, imali "ograničeno vreme", pa su zato za utovar i istovar bili angažirani svi, od dobrovoljaca, vojnika i mornara do oficira.¹¹² Osim toga treba istaknuti i kako je, premještanjem u Crnu Goru, VPO u potpunosti poprimio mornaričko obilježje, zbog čega je odlukom krnjeg Predsjedništva SFRJ od 30. prosinca 1991. i preimenovan u Ratnu mornaricu.¹¹³

XII. 1991., 7.; G. RADIVOJEVIĆ, *n. dj.*, 49.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 206.-207.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 21., 328.

¹¹⁰ "Odlazi i Komanda VPO", *Borba*, br. 345, 10. XII. 1991., 4.; "U Splitu seoba, u Zadru puškaranja", *Borba*, br. 348, 13. XII. 1991., 4.; "Primopredaja Lore za koji dan?", *Borba*, br. 365, 30. XII. 1991., 7.; "Dračevac sutra-hrvatski", *SD*, br. 14724, 26. XI. 1991., 4.-5.; "Split dobiva svoje oružje", *SD*, br. 14739, 11. XII. 1991., 9.; "Iz Splita otišlo 450 oficirskih obitelji!", *SD*, br. 14750, 3. II. 1992., 13.

¹¹¹ "Srećni što su živi", *Borba*, br. 342-343, 7.-8. XII. 1991., 4.; "Važno je da nisu zaboravljeni", *Borba*, br. 326, 21. XI. 1991., 4.; "Heroji iz Divulja", *NA*, br. 2762, 9. I. 1992., 24.-25.; "Odvukli i topove i krletke", *SD*, br. 14733, 5. XII. 1991., 5.; "Žrnovnica na čekanju", *SD*, br. 14734, 6. XII. 1991., 12.; "Banovina bez JNA", *SD*, br. 14742, 14. XII. 1991., 9.; "Oprema via Boka", *SD*, br. 14745, 17. XII. 1991., 2.; "Nedostaje oružja TO", *SD*, br. 14749, 21. XII. 1991., 6.; "Lora bez JNA tek u siječnju", *SD*, br. 14756, 30. XII. 1991., 32.; D. NAJMAN, I. POSILOVIĆ, M. DUJIĆ, knj. 1., 208., 230.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 21.-22., 328.

¹¹² "Jadranski veliki transport", *NA*, br. 2766, 6. II. 1992., 12.

¹¹³ "Obrazovane četiri vojne oblasti", *NA*, br. 2761, 4. I. 1992., 4.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 325.

Gledajući u cjelini, usprkos brojnim nesuglasticama i problemima, premještanje vojnih jedinica iz Splita i "Divulja" prošlo je bez većih incidenata, a cijeli proces nadgledali su promatrači Europske zajednice. Iako je bilo problema oko iseljenja vojnog objekta na Kozjaku i Mornaričkog školskog centra "Maršal Tito", zbog čega su splitske vlasti nakratko bile obustavile ("drugi prekid") premještanje i isplivljivanje brodova prema Crnoj Gori, najveći "kamen spoticanja" bilo je naoružanje Teritorijalne obrane osam dalmatinskih općina.¹¹⁴ Prema dogovoru u hotelu "Marjan" formirana je komisija, sastavljena od predstavnika grada Splita, JNA i promatrača Europske zajednice, koja je trebala pregledati skladišta u "Lori" i "Divuljama" i utvrditi kolike su stvarne razlike između onoga što tamo ima i onoga što bi trebalo biti. Naoružanje je popisano, točno je utvrđeno što nedostaje i samo je preostalo da JNA nadoknadi "manjak" iz svog arsenala. No tada se opet pojavljuju problemi: Armija počinje odugovlačiti s predajom naoružanja Teritorijalne obrane, što je nagnalo vlasti grada Splita da potraže rješenje na "višoj razini" u Zagrebu. Nakon brojnih peripetija napokon je 18. prosinca 1991., dva dana nakon sklopljenog dogovora u Zagrebu između general-bojnika Imre Agotića i general-potpukovnika Andrije Rašete, započelo preuzimanje naoružanja Teritorijalne obrane osam dalmatinskih općina.¹¹⁵ No ni tada nije moglo sve proći bez problema. Armija je uvjetovala hrvatskoj strani da preuzimanje naoružanja iz "Lore" obavlja s dva po dva kamiona, što je cjelokupni proces uvelike usporilo. Osim toga, uvidjevši kako nema dovoljno naoružanja u skladištima, pokušala je i vratiti manju količinu nego što je trebala. No, kako su hrvatski pregovarači bili neumoljivi, Armija je morala "pronaći rješenje" i vratiti cjelokupno naoružanje Teritorijalne obrane. Kako je u "Lori" i "Divuljama" nedostajalo oružja koje je trebalo predati hrvatskoj strani, dogovoreno je da se razlika nadomjesti iz

¹¹⁴ "Seoba zastala", *Borba*, br. 349-350, 14.-15. XII. 1991., 2.; "Vojsci ne daju 'ča'?", *Borba*, br. 351, 16. XII. 1991., 3.; "Divulje duguju oružje", "Okupatoru se ne ide iz Dalmacije", *SD*, br. 14725, 27. XI. 1991., 3., 8.; "JA dobila 'prekomandu'", *SD*, br. 14732, 4. XII. 1991., 6.; "Sv. Luka opet na Kozjaku", *SD*, br. 14753, 27. XII. 1991., 10.-11. Hrvatski pregovarači tražili su da se vojni objekt na Kozjaku iseli što prije, što su predstavnici Armije, s obzirom na to da im je to bio centar veze i jedina mogućnost komunikacije s Beogradom, bez razmišljanja odbacili, naglasivši pritom da će ga napustiti posljednjeg. Suočeni s tako odlučnim stavom, hrvatski pregovarači onda su zatražili da se otuda, prije jedinica i vojne opreme, evakuiraju artiljerijska oruđa, jer je objekt imao nadzor nad cijelim Splitom i širom okolicom. No Armija ni tome nije udovoljila. Centar veze na Kozjaku pripadnici Armije naposljetku su napustili 24. prosinca 1991. godine. "Ostavljaju nam pustoš i - mine!", *SD*, br. 14741, 13. XII. 1991., 8.; "Hrvatski barjak na Komandi VPO", *SD*, br. 14744, 16. XII. 1991., 1.; "Oprema via Boka", *SD*, br. 14745, 17. XII. 1991., 2.; "Lora - ratna luka HRM", *SD*, br. 14762, 6. I. 1992., 16.-17. Nakon višednevnog "natezanja" dogovoreno je da Mornarički školski centar "Maršal Tito" u cijelosti ostane RH u stanju u kakvom je bio na dan potpisivanja sporazuma ili u stanju barem minimalne funkcionalnosti. No na kraju od toga nije bilo ništa jer je Armija, usprkos dogovoru, iz objekta odnijela glavninu opreme i nastavnih sredstava.

¹¹⁵ "Ispraćaj s prezirom", "JA dobila 'prekomandu'", *SD*, br. 14732, 4. XII. 1991., 3., 6.; "Armija napušta Žrnovnicu", *SD*, br. 14735, 7. XII. 1991., 6.; "Split dobiva svoje oružje", *SD*, br. 14739, 11. XII. 1991., 9.; "Oružje TO stiže u Loru", *SD*, br. 14741, 13. XII. 1991., 9.; "Izlazi oružje TO", *SD*, br. 14747, 19. XII. 1991., 2. Dogovor u Zagrebu o preuzimanju naoružanja Teritorijalne obrane iz skladišta u "Lori" i "Divuljama" bio je preduvjet, koji je postavila hrvatska strana, kako bi moglo započeti premještanje pripadnika JNA iz vojarne u Dugom Selu.

“drugog izvora”. U skladu s tim dogovorom 1. siječnja 1992. doplovio je u Split iz Kumbora u Crnoj Gori vojni brod s 250 tona oružja, opreme i streljiva, što je “pokrilo” sva dugovanja Armije prema osam dalmatinskih općina. Zapisnik o primopredaji hrvatskim snagama potpisali su predsjednik Kriznog štaba Splita Zvonimir Puljić i zamjenik komandanta VPO-a general-major Nikola Mladenić. Hrvatski predstavnici pristigli su teret pregledali, utvrdili da je dio dovezenog naoružanja neispravan te ga počeli odvoziti kamionima iz “Lore”. Proces izvlačenja potrajao je do 4. siječnja 1992., kada se cjelokupno naoružanje Teritorijalne obrane osam dalmatinskih općina napokon našlo u hrvatskim rukama. Istoga su dana i posljednji pripadnici Armije napustili Split i morskim putem otišli u Crnu Goru. Time je napokon i splitsko područje bilo oslobođeno od “ljudi u SMB uniformama”.¹¹⁶ Riječ “napokon” treba još jednom istaknuti jer su se, ako gledamo cjelokupni teritorij RH koji nije bio okupiran ili se našao pod vojnom upravom (poput Lastova i Visa), jedinice JNA najduže zadržale upravo na splitskom području.¹¹⁷

Iza Armije je ostao strašan nered i hrpe smeća te devastirani i namjerno uništavani objekti iz kojih je odneseno sve što se moglo ponijeti. Iznimka je tek bilo ratno komandno mjesto VPO-a i JRM-a u brdu Drognjuš, u kojem je ostavljena skupocjena oprema komandno-informacijskog sustava i moderna telefonska centrala, i to neoštećene. Ono što nisu mogli iščupati ili rastaviti, pripadnici JNA su uništavali kako ništa ne bi palo u hrvatske ruke. Uz to Armija nije ni razminirala sve objekte iako je, prema sporazumu iz hotela “Marjan”, to bila dužna učiniti, tako da su isti još neko vrijeme predstavljali prijetnju za stanovništvo koje je živjelo u njihovoj blizini.¹¹⁸

Zakonski sljednik cjelokupne imovine i opreme te vojno-stambenog fonda i poslovnih prostora JNA na čitavom teritoriju RH bila je Hrvatska vojska. U skladu s tim od 3. listopada 1991. pri Zapovjedništvu Hrvatske ratne mornarice u Splitu djelovala je posebna ustanova koja je imala na raspolaganju “sve zakonske ovlasti u smislu evidentiranja, upravljanja, osiguravanja i održavanja stambenog fonda i poslovnog prostora na području bivše VPO”. Time je trebala biti isključena “svaka mogućnost nezakonitog ili nasilnog prisvajanja stambenog i poslovnog prostora od strane neovlaštenih pravnih subjekata ili građana”. Usprkos zakonskoj regulativi događali su se i nezakoniti upadi u stanove iz vojno-stambenog fonda, koji su okarakterizirani kao kaznena djela i protiv čijih su nositelja trebale biti poduzete “najoštrije zakonske mjere”. Sva ta nastojanja hrvatskih vlasti najbolje demantiraju tvrdnje oficira JNA da su pri-

¹¹⁶ “Izlazi oružje TO”, *SD*, br. 14747, 19. XII. 1991., 2.; “Nedostaje oružja TO”, *SD*, br. 14749, 21. XII. 1991., 6.; “Armija vratila dug”, *SD*, br. 14758, 2. I. 1992., 2.; “Odgodaen rastanak s Lorom”, *SD*, br. 14760, 4. I. 1992., 9.; “Split bez jugovojke!”, *SD*, br. 14761, 5. I. 1992., 32.; D. RUDOLF, *n. dj.*, 188.; P. ŠIMAC, *n. dj.*, 49.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 201.

¹¹⁷ G. RADIOJEVIĆ, *n. dj.*, 203.-250.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 321.

¹¹⁸ “Seoba zastala”, *Borba*, br. 349-350, 14.-15. XII. 1991., 2.; “Ostavljaju nam pustoš i – mine!”, *SD*, br. 14741, 13. XII. 1991., 8.; “Banovina bez ‘vojne tajne’”, *SD*, br. 14744, 16. XII. 1991., 32.; “Lora bez ‘JNA’ tek u siječnju”, *SD*, br. 14756, 30. XII. 1991., 32.; “Lora – ratna luka HRM”, *SD*, br. 14762, 6. I. 1992., 16.-17.

padnici Zbora narodne garde i MUP-a RH namjerno gađali zgrade komande garnizona Zadar, Šibenik i Split s ciljem da ih zapale i sruše te tako unište svu dokumentaciju vojno-stambenih ustanova navedenih garnizona.¹¹⁹

Situacija na području sjeverne i srednje Dalmacije krajem 1991. i početkom 1992. godine

Završetkom premještanja jedinica, ustanova, naoružanja i obitelji oficira JNA iz Šibenika te privođenjem kraju istog sa splitskog područja, situacija na prostoru sjeverne i srednje Dalmacije ostala je i dalje krajnje napeta. Još početkom prosinca, nezadovoljna operativnim položajem svojih snaga na području Ravnih kotara, oko Skradina i u zahvatu pravca Drniš – Šibenik, Komanda 9. korpusa JNA isplanirala je manju napadnu operaciju s ciljem poboljšanja položaja.¹²⁰ U skladu s tim tijekom 31. prosinca 1991. i 1. siječnja 1992. jedinice Kninskog korpusa i pobunjenih Srba izvršile su žestoki napad na novigradskom području, u kojem su zauzele Novigrad, Pridragu, Paljiv i Podgradinu, da bi dva dana poslije pokušale probiti hrvatsku obranu na pravcima Suhovare – Poličnik i Smoković – Zemunik Donji, ali bez uspjeha.¹²¹ Tim, djelomice uspješnim, pokušajem Armije i pobunjenih Srba da poboljšaju svoj operativni položaj završili su žestoki sukobi na prostoru sjeverne i srednje Dalmacije koji su trajali od kraja kolovoza 1991. godine. Krhki mir na terenu “osnažen” je potpisivanjem, posredstvom međunarodne zajednice, sporazuma o prekidu vatre u Sarajevu 2. siječnja 1992., koji je stupio na snagu idućeg dana u 18 sati i kojim je dogovoren prestanak “svih neprijateljskih vojnih aktivnosti na kopnu, na moru i u vazduhu”.¹²²

Zaključak

Suočen s otvorenim uključenjem Armije u agresiju na RH, hrvatski politički vrh nije više imao što čekati, pa je 12. odnosno 13. rujna 1991. donio odluku o “potpunoj” blokadi svih vojnih objekata na teritoriju RH, pa tako i

¹¹⁹ “Čekaju se kamioni”, *Borba*, br. 346, 11. XII. 1991., 2.; “Blokada ne popušta – čak se pojačava!”, *NA*, br. 2745, 30. X. 1991., 16.; “Tri jedinice moga brata”, *NA*, br. 2759, 25. XII. 1991., 18.-19.; Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice, Klasa: 8-91/01-21, Ur. br.: 512/01-91, Split, 10. listopada 1991., Pravo raspolaganja VSF i poslovnim prostorom bivše VPO; *SD*, br. 14680, 12. X. 1991., 2.

¹²⁰ HR-HMDCDR, 2., kut. 5009, Komanda 9. korpusa, Iskustva u izvođenju b/d do 09. 12. 1991. god., decembar 1991. god., 56. Osim toga, “u daljem naredni zadatak korpusa je da reši pitanje Gospića i potpuno obezbedi svoj desni bok prema Lici u zahvatu pravca Gospić-Plaški u sadejstvu sa trećom operativnom grupom”.

¹²¹ P. ŠIMAC, *n. dj.*, 166.; I. JELIĆ, *n. dj.*, 207.-208.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 310.

¹²² D. RUDOLF, *n. dj.*, 150.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 323. Sarajevski sporazum, u prisutnosti posebnog izaslanika glavnog tajnika Ujedinjenih naroda za bivšu Jugoslaviju Cyrusa Vancea, u ime RH potpisao je ministar obrane Gojko Šušak, dok ga je u ime JNA potpisao general-potpukovnik Andrija Rašeta.

garnizona JNA na području Zadra, Šibenika i Splita. To je ujedno bio i znak za početak napada na iste kako bi se hrvatske snage domogle prijeko potrebnog naoružanja. Gledajući navedeno područje, kao i veći dio RH, ta se odluka pokazala dobrim potezom jer, osim što su se hrvatske snage na taj način domogle velikih količina naoružanja, tako je i spriječen proboj vojnih jedinica iz opkojenih objekata i njihovo spajanje sa snagama Kninskog korpusa JNA i pobunjenih Srba koje su nadirale prema spomenutim gradovima. Tijekom prvih nekoliko dana blokade i uglavnom nakon predaje njihovih posada, hrvatske snage uspjele su zauzeti većinu vojnih objekata na području Zadra, Šibenika i Splita, ali nisu uspjele zauzeti one najveće i najznačajnije. Slična ili uglavnom identična situacija bila je i na drugim neokupiranim područjima RH, izuzev područja pod vojnom jurisdikcijom 32. korpusa JNA sa sjedištem u Varaždinu, na kojem su hrvatske snage zarobile cjelokupno naoružanje jedinica i ustanova iz sastava spomenutog korpusa. No, s druge strane, iako su zbog blokade imale malu ili zanemarivu ulogu tijekom ratnih sukoba na području sjeverne i srednje Dalmacije u posljednjem kvartalu 1991., sama prisutnost jedinica Armije na području Zadra, Šibenika i Splita ulijevala je nesigurnost te je bila veliko opterećenje za hrvatsku stranu, koja je morala izdvajati značajne snage za njihovu blokadu. U kontekstu toga treba i gledati želju civilnih i vojnih vlasti te cjelokupnog stanovništva Zadra, Šibenika i Splita da Armija što prije napusti njihovo područje. Pregovori, sklapanje sporazuma o premještanju i samo premještanje vojnih jedinica i ustanova s navedenog područja pokazuju da se radi o međusobno povezanim procesima s brojnim specifičnostima, koji su bili odraz lokalnih prilika te razvoja političke i vojne situacije na cjelokupnom teritoriju RH, koje su se učestalo mijenjale. Pritom treba istaknuti da su događaji vezani uz Armiju na području Zadra, Šibenika i Splita bili samo mali dio manje-više sličnih procesa koji su se u posljednjem kvartalu 1991. odvijali na cjelokupnom neokupiranom teritoriju RH. Tijekom pregovora hrvatski su pregovarači tražili od predstavnika JNA da im se preda naoružanje Teritorijalne obrane i da njihove jedinice, po mogućnosti što prije, napuste teritorij RH. To su bila dva uvjeta na kojima je inzistirala hrvatska strana, popuštajući pritom Armiji u drugim stvarima, ovisno o razvoju situacije na terenu. Odlaskom vojnih jedinica s područja Zadra, Šibenika i Splita u Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Srbiju, obje strane imale su podjednako "razloga za zadovoljstvo", iako se stječe dojam da je Armija ipak imala "razlog više" za to. No, to je samo prividno te treba istaknuti kako je Armija, uz manje ili veće probleme, u najvećoj mjeri ispunila oba uvjeta hrvatske strane u čije su ruke, osim naoružanja Teritorijalne obrane, dospjele još i velike količine oružja, streljiva, tehnike i opreme iz zauzetih vojnih objekata na tom području. Dobivši naoružanje Teritorijalne obrane i želeći spriječiti još veća razaranja uglavnom civilnih objekata, hrvatski pregovarači, civilne i vojne vlasti te cjelokupno stanovništvo Zadra, Šibenika i Splita jedva su čekali da jedinice JNA napuste njihovo područje. Pritom se o posljedicama njihova premještanja i gomilanja na području Bosne i Hercegovine i Crne Gore nije razmišljalo. Jedino je bilo važno da pripadnici nekadašnje narodne, a sada agresorske Armije zauvijek napuste područje Zadra, Šibenika i Splita.

SUMMARY

THE DEPARTURE OF THE YUGOSLAV PEOPLE'S ARMY FROM THE AREA OF ZADAR, ŠIBENIK AND SPLIT IN LATE 1991 AND EARLY 1992

In this article, the author, on the basis of original archival sources of the Yugoslav People's Army, newspapers and literature, presents the situation in the region of Zadar, Split, and Šibenik from the outbreak of open war in their hinterlands and the Croatian blockade of military objects in August-September 1991, to the completion of the transfer of units and materiel of the Army from the said cities at the beginning of January 1992. Consequently emphasis is placed on the garrisons of the Yugoslav People's Army in Zadar, Šibenik and Split and thus, their relations with other military units and responsible commands on the one hand and the representatives of Croatian military and civilian authorities in these regions on the other, are analyzed and clarified with respect to their specific position and role during wartime developments, the establishment of the blockades and the occupation of military installations by Croatian forces, the process of negotiations and the making of agreements concerning the transfer of these units as well as the actual transfer of military units and materiel from the territory of the Republic of Croatia.

Key words: Yugoslav People's Army, military installations, Zadar, Šibenik, Split, blockade, redeployment